

Kortlægning af sundhedsaktiviteter på ungdomsuddannelserne

- med særlig fokus på anvendte metoder
i forhold til kost og fysisk aktivitet

Titel

Kortlægning af
sundhedsaktiviteter på
ungdomsuddannelserne – med
særlig fokus på anvendte metoder
i forhold til kost og fysisk aktivitet

Udgiver

Sund By Netværket

Forfatter

Sundhedsrådet i Århus Kommune
v/Louise Fischer Møller

Tryk

Århus Kommunes Kopicenter
Januar 2006

Rapporten er tilgængelig i pdf-
format på Sund By Netværkets
hjemmeside:
www.Sund-by-net.dk

Indholdsfortegnelse

Indholdsfortegnelse	2
Resumé	3
1 Introduktion	5
1.1 Baggrund og formål	5
1.2 Om denne rapport	5
2 Metode og materiale	6
2.1 Ungdomsuddannelser	7
3 Resultater	9
3.1 Medvirkende	9
3.2 Svarprocenter	9
4 Undersøgelsens enkelte elementer	11
4.1 Fysisk aktivitet	11
4.2 Kost og drikkevarer	17
4.3 Rusmidler, rygning og trivsel	23
5 Metoder anvendt i undersøgelsens tiltag og aktiviteter	29
6 Behov i forbindelse med indførelse af nye sundhedstiltag	31
7 Muligheder og barrierer i forhold til at styrke den fremtidige indsats	35
8 Konklusion	38
9 Perspektivering	40
10 Referencer	41
Bilag	41

Resumé

Baggrund: Befolkningens sundhed og livsstil – særligt initiativer der omfatter kost og fysisk aktivitet - er fra offentlige institutioners side et vigtigt og prioriteret område. Mange igangværende indsatser er rettet mod børn og unge til og med grundskolen. MULD - rapporten (Monitorering af Unges Livsstil og Dagligdag) fra 2004 viser, at især elever, der efter grundskolen fortsætter på tekniske skoler, har de største sundhedsmæssige problemer. Der forefindes ingen opgørelse over sundhedsfremmende aktiviteter og initiativer på ungdomsuddannelser, og en kortlægning er nødvendig, for at effekten af disse kan vurderes. Den største stigning i overvægt og fedme forekommer blandt yngre mænd, hvorfor der ligeledes er behov for at identificere barrierer og muligheder for at anvende ungdomsuddannelserne – særligt de tekniske skoler – som afsæt for sundhedsfremmende initiativer.

Formål: At kortlægge de metoder, der er anvendt i det sundhedsfremmende og forebyggende arbejde, samt de faktiske aktiviteter, der har fokus på kost og fysisk aktivitet på ungdomsuddannelserne. Desuden ønskes en identifikation af barrierer og muligheder for at styrke den fremtidige indsats på ungdomsuddannelserne.

Metode og materiale: Undersøgelsens informationer er indsamlet som semistrukturerede telefoninterviews foretaget i perioden august – november 2005. 459 erhvervsuddannelser, produktionsskoler, handelsskoler og gymnasier/HF er blevet kontaktet, og der er opnået 377 besvarelser.

Resultater: 99 % af ungdomsuddannelserne har to eller flere af de i undersøgelsen adspurgte sundhedstiltag. Målt på de adspurgte sundhedstiltag har gymnasier/HF og produktionsskoler den højeste score og erhvervsuddannelserne den laveste score. Der er mulighed for at købe sund mad i ni ud af ti skolekantiner på samtlige ungdomsuddannelser.¹ Omtrent to ud af fem erhvervsuddannelser og handelsskoler samt én ud af fem gymnasier/HF og produktionsskoler har stillet vandkølere op til elevernes fri afbenyttelse.

18 % af erhvervsuddannelserne, 3 % af produktionsskolerne, 27 % af handelsskolerne og 96 % af gymnasier/HF tilbyder sport efter skoletid. 44 % af erhvervsuddannelserne, 66 % af produktionsskolerne, 86 % af handelsskolerne og 92 % af gymnasier/HF har en eller flere årlige sportsdage/idrætsdage. 33 % af erhvervs-skolerne, 85 % af produktionsskolerne, 47 % af handelsskolerne og 93 % af gymnasier/HF har et valgfag, der indeholder sundhed. Kun gymnasier/HF råder over egne idrætsfaciliteter i umiddelbar nærhed af skolen. Emner vedrørende sundhed, der på tværs af skoletype optager ungdomsuddannelsesledere mest, er narkotiske stoffer, alkohol og overvægt. 5 % af skolerne har et kortere eller længerevarende sundhedsprojekt, omfattende primært produktionsskoler, gymnasier og erhvervsuddannelser.

Gæstelærertilbud, undervisningsmaterialer, idrætsfaciliteter, flere lærerressourcer, samt idékatalog er de mest efterspurgte faktorer i forbindelse med indførelse af nye og flere sundhedstiltag på ungdomsuddannelserne.

Konklusion: Der er på ungdomsuddannelserne mange sundhedsfremmende og forebyggende tiltag, som imidlertid begrænses af ungdomsuddannelsernes forskellige

¹ Se afsnit 4.2.2 for definition af sund mad

grundvilkår, særligt for erhvervsuddannelserne, hvor fag og tiltag, der vægter fysisk aktivitet samt sundhed og livsstil har vanskelige kår. Økonomiske omstændigheder på de enkelte skoler, elevernes generelle træghed i forhold til at vælge det sunde kostalternativ samt tilbøjelighed til at substituere til nærliggende kiosker, såfremt usunde mad- og drikkevarer fjernes fra kantinens udsalg er også faktorer, der kan virke hæmmende i forhold til at fremme elevernes sundhed. Mange elever har arbejde efter skoletid, hvilket påvirker omfanget af fysisk aktivitet samt elevernes købekraft. Manglende obligatorisk fysisk aktivitet på skoleskemaet for erhvervsuddannelser og handelsskoler samt manglende idrætsfaciliteter på disse skoler er en afgørende barriere i forhold til at vægte fysisk aktivitet yderligere for disse skoler. Holdningsindtrykket er, at ledelsen på ungdomsuddannelserne overvejende er positive overfor sundhedsfremmende og tiltag og aktiviteter.

1 Introduktion

1.1 Baggrund og formål

Befolkningens sundhed og livsstil – folkesundheden – har mange offentlige institutioners fokus. Særligt initiativer, der omfatter kost og fysisk aktivitet, prioriteres fra offentlige institutioners side højt. Mange igangværende indsatser er rettet mod børn og unge til og med grundskolen, hvor alle børn har obligatorisk idræt og sundhedsundervisning. Efter folkeskolen, når børnene fortsætter på ungdomsuddannelser, på arbejdsmarkedet eller i anden aktivering, er de ikke længere underlagt ensartet undervisning i sundhed og livsstil. Det fremgår af rapporten "Fysisk aktivitet i dagligdagen blandt 16-20-årige i Danmark", som Kræftens Bekæmpelse i samarbejde med Sundhedsstyrelsen i april 2004 har udgivet som en del af MULD-samarbejdet, at unge, der ikke er i gang med en ungdomsuddannelse og erhvervsskoleeleverne, er de mest fysisk inaktive, samt at denne gruppe unge har de største sundhedsmæssige problemer.

Der findes ingen opgørelse over sundhedsfremmende aktiviteter og initiativer på ungdomsuddannelser, og en kortlægning er nødvendig, for at effekten af disse kan vurderes.

Den største stigning i overvægt og fedme forekommer blandt yngre mænd, hvorfor der ligeledes er behov for at identificere barrierer og muligheder for at anvende ungdomsuddannelserne – særligt de tekniske skoler – som afsæt for sundhedsfremmende initiativer.

Formålet med kortlægningen af hvilke metoder, der anvendes i det forebyggende og sundhedsfremmende arbejde, samt kortlægningen af de faktiske aktiviteter, der har fokus på kost og fysisk aktivitet på ungdomsuddannelserne, er at tilvejebringe aktører og beslutningstagere på området et overblik over aktuelle aktiviteter, metoder og holdninger. Det er ligeledes en del af formålet at identificere barrierer og muligheder i forhold til at styrke den fremtidige indsats på området, som således vil kunne tage afsæt i hidtidige erfaringer på området.

1.2 Om denne rapport

Initiativtager til undersøgelsen er Sund By netværkets Styregruppe for Kost og Fysisk aktivitet. Undersøgelsen er finansieret af Indenrigs- og Sundhedsministeriet, og den er gennemført for Sund By Netværket af Århus Kommunes Sundhedsråd v/projektleder Louise Fischer Møller.

Rapporten er inddelt i afsnit, hvor først de enkelte sundhedstiltag fra spørgeguiden analyseres og kategoriseres. Samtidig beskrives de øvrige tiltag og aktiviteter, respondenterne oplyser om.

Dernæst følger et afsnit om hvilke metoder, der er anvendt, samt et afsnit om behov i forbindelse med indførelsen af yderligere sundhedstiltag.

Rapporten rundes af med et afsnit om barrierer og muligheder i forhold til at styrke den fremtidige indsats på området og sluttelig en samlet konklusion.

2 Metode og materiale

Undersøgelsens informationer er indsamlet i form af semistrukturerede telefoninterviews foretaget i perioden august 2005 – november 2005. Samtlige erhvervsuddannelser, produktionsskoler, handelsskoler og gymnasier/HF er blevet kontaktet, og de behandles anonymt i undersøgelsen. VUC-uddannelser, husholdningsskoler og SOSU-uddannelser er ikke med i undersøgelsen, eftersom flertallet af deres elever er ældre end 16-20 år, som er den normale aldersspredning på ungdomsuddannelser.

Spørgeguiden er udarbejdet af Sundhedsrådet i samarbejde med Sund By Netværkets Styregruppe for Kost og Fysisk Aktivitet. Spørgeguiden er vedlagt som bilag 1.

I kontakten til skolerne er den primære kontaktperson og respondent rektor, prorektor, forstander, inspektor, studievejleder eller sundhedsmedarbejder. Ved nogle lejligheder besvares spørgeguiden af en faglærer og i ganske få tilfælde af en sekretær. Samtlige skoler ringes som minimum op tre gange, hvor både ubesvarede opkald og telefonbeskeder lagt til den pågældende respondent, tæller som et opkald. Såfremt en respondent ikke ringer tilbage efter en telefonbesked, lagt til vedkommende, tæller kontaktforsøget som ikke opnået. Det kræver i mange tilfælde adskillige telefonopkald at få fat i de rette respondenter eller andre, der kan tage imod besked. Det skyldes, at mange rektorer, inspektorer, forstandere og vejledere har undervisning, hvorfor besvarelsen af spørgeguiden ofte skal foregå i en mellemtime eller i et frikvarter.

Nogle af elementerne fra spørgeguiden finder ikke anvendelse i rapporten. Eksempelvis er der ikke fundet sammenhæng mellem antal elever og antal sundhedstiltag. Der er heller ikke fundet sammenhæng mellem antal sundhedstiltag og antal elever, der er af anden etnisk baggrund end dansk.

Oplysningerne om, hvem der er ansvarlige for projekterne, er heller ikke fundet anvendelige, eftersom oplysningerne er meget mangelfulde, ligesom der ikke er registreret tiltag med særlige kriterier for deltagelse.

I nærværende kortlægning kan afdækningen af elementer, der ligger ud over de direkte adspurgte tiltag og aktiviteter fra spørgeguiden, ikke anskues som fuldstændigt udtømmende, eftersom respondenterne har fået stillet et åbent spørgsmål: "Har I andre tiltag vedrørende sundhedsfremme/forebyggelse for jeres elever?". Derfor angives der i den følgende analyse ved flere lejligheder ikke antal eller procentandel på disse supplerende bemærkninger. De få åbne spørgsmål har respondenterne besvaret og vægtet meget forskelligt, hvorved forskelligartede oplysninger er kommet frem.

2.1 Ungdomsuddannelser

Målgruppen for undersøgelsen er ungdomsuddannelser, der har eller har haft sundhedstiltag eller sundhedsaktiviteter målrettet eleverne, samt et antal uddannelsesinstitutioner, hvor der ikke har været gennemført nogen aktiviteter.

Projektbeskrivelsen lægger op til en særlig indsats rettet mod de tekniske skoler. I nærværende undersøgelse behandles de tekniske skoler i gruppe med de øvrige erhvervsuddannelser (hg, som er de merkantile kontoruddannelser og erhvervsuddannelsescentre, som er større uddannelsesenheder med mange erhvervsrettede, håndværksmæssige erhvervsuddannelser), eftersom de fagsammensætningsmæssigt ligger tæt op ad hinanden med hovedvægten på de håndværksmæssige fag, lange praktikperioder og kortere perioder på skolen. De forskellige uddannelseslinjer og -retninger på tekniske skoler og erhvervsuddannelsescentre er i undersøgelsen så vidt muligt behandlet som adskilte ungdomsuddannelser, eftersom linjerne ofte har forskellige sundhedstiltag, -valgfag og -politikker.

Produktionsskolen, som ikke er nogen kompetencegivende ungdomsuddannelse, men fungerer som et alternativ til det øvrige uddannelsessystem, er også med i undersøgelsen. Produktionsskolerne har elever, som enten ikke er parate til at starte på en ungdomsuddannelse, eller ikke er optaget på en sådan. Opholdet på produktionsskolen sigter mod at hjælpe og klargøre de unge til at vælge ungdomsuddannelse og komme ind på en ungdomsuddannelse eller vælge fremtidigt arbejde. Produktionsskolerne har de ud fra en sundhedsmæssig betragtning svagest stillede unge, og eleverne opholder sig normalt højst ét år på skolen.

Gymnasier og HF-studier er, såfremt de har haft adskilt administration, behandlet adskilt i undersøgelsen, ligesom hhx og htx er blevet behandlet adskilt, såfremt handelsskoler har begge retninger, og disse har adskilt administration.

Ungdomsuddannelserne er i undersøgelsen inddelt i fire grupper:

1. Erhvervsuddannelser
2. Produktionsskoler
3. Handelsskoler, hvor der udbydes hhx og/eller htx
4. Gymnasier/HF.

Sundhedsfremme-elementet på ungdomsuddannelserne

Erhvervsuddannelserne har det obligatoriske fag Arbejds miljø.² Eleverne kan – afhængigt af om den enkelte erhvervsuddannelsesinstitution udbyder det – vælge idræt, biologi, sundhedsfag, psykologi eller andre fag, der indeholder et element af sundhed, som valgfag.³

² Se: www.retsinfo.dk/_GETDOCM_/ACCN/B20050034105-REGL (december 2005) og us.uvm.dk/erhverv/generelt/grundfag/arbejds miljoe.pdf (december 2005) og www.retsinfo.dk/_GETDOCM_/ACCN/B20040068905-REGL (december 2005)

Produktionsskoler skal klargøre unge til påbegyndelse af en reel ungdomsuddannelse, hvorfor den enkelte produktionsskole i vid udstrækning har frie tøjler mht. at tilrettelægge undervisningen, så den tilpasses den aktuelle elevsammensætning.⁴

Opholdet på en produktionsskole skal så vidt muligt ligne tilværelsen på en almindelig produktionsvirksomhed. Undervisningen foregår på værksteder, og eleverne producerer varer eller tjenesteydelser, som afsættes, og eleverne får løn. Eleverne går derfor ikke i skole, men kan under opholdet modtage undervisning og støtte i dansk, matematik og andre grundfag.

Produktionsskoler har ofte fysisk aktivitet på skemaet, og sundhed og sund livsstil er et tema, der integreres i mange af produktionsskolernes aktiviteter.

Handelsskolerne har fra august 2005 fået elementet sundhed/idræt med i undervisningsvejledningen.⁵ Det fremgår ikke tydeligt, hvordan faget skal tilrettelægges, og den enkelte handelsskole afgør, hvordan elementerne sundhed og idræt skal vægtes i forhold til hinanden inden for de 15 timer fordelt over fire uger, der er afsat til forløbet på handelsskolernes grundforløb.⁶

Gymnasier/HF har obligatorisk biologi det første år og obligatorisk idræt alle tre år.⁷ Derudover udbydes både idræt og biologi på de fleste gymnasier og HF-studier som valgfag.⁸ Gymnasier/HF skal tilbyde eleverne frivillig idræt efter skoletid.⁹

³ Erhvervsuddannelsernes hjemmeside: www.eud-info.dk

⁴ Produktionsskolernes hjemmeside: www.produktionsskoler.dk

⁵ Kilde: Telefonsamtale med Marianne Jarl fra Undervisningsministeriet d. 30/6-05

⁶ Se: www.retsinfo.dk/_GETDOCM_/ACCN/B20040134605-REGL (december 2005)

⁷ Se: www.retsinfo.dk/DELFIN/HTML/B2004/0002205.htm#K1 (december 2005)

⁸ Do.

⁹ Se: us.uvm.dk/gymnasie/almen/vejledninger/undervisgym/idraet.htm?menuid=150565 (december 2005)

3 Resultater

3.1 Medvirkende

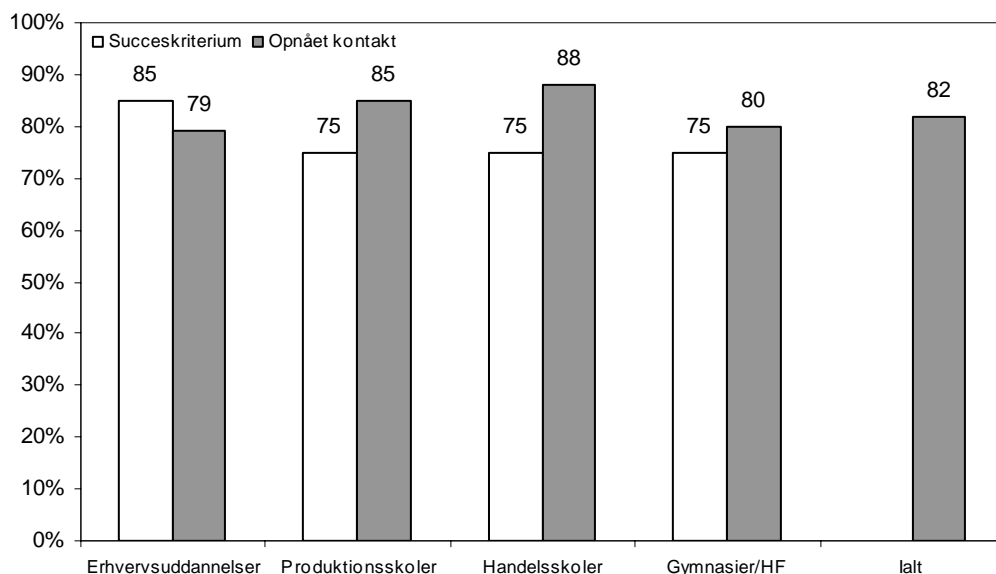
459 ungdomsuddannelsesskoler er blevet ringet op, og der er opnået kontakt til 377 skoler i alt. Af disse 377 medvirkende skoler har 1,3 % (5 erhvervsuddannelser) ingen sundhedstiltag, hvilket begrundes med, at to af skolerne ikke har nogen lærer, der kan fungere som ildsjæl for tiltagene, at sundhed ikke opfattes som et problem, at det ikke er en del af deres arbejde, og at de ingen midler har til sundhedstiltag.

372 skoler har permanente sundhedstiltag, og 19 skoler, heraf flest produktionsskoler, har kortere eller længerevarende projekter eller aktiviteter, der omhandler sundhed.

3.2 Svarprocenter

Der er gennemført 377 telefoninterviews, hvilket giver en samlet svarprocent på 82.

Figur 1 Opnået besvarelse samt succeskriterium for opnået besvarelse fordelt på skoletype, blandt 377 ungdomsuddannelser, efterår 2005

Erhvervsuddannelserne er sværest at opnå kontakt med. 79 % af erhvervsuddannelserne har besvaret spørgeguiden, og det i projektbeskrivelsen anførte mål på 85 % er ikke nået. Succeskriteriet fra projektbeskrivelsen om at opnå kontakt til mindst 75 % af produktionsskolerne er nået, idet svarprocenten her er 85.

Succeskriteriet fra projektbeskrivelsen om opnåelse af kontakt til mindst 75 % af gymnasier og handelsskoler er nået, idet der er opnået kontakt til 80 % af gymnasier/HF og 89 % af handelsskolerne.

Tabel 1 Besvarelser fordelt på skoletype, blandt 459 ungdomsuddannelser, efterår 2005

Skoletype	Besvaret		Ikke besvaret	
	Antal	%	Antal	%
Erhvervsuddannelser	104	79	28	21
Produktionsskoler	86	85	15	15
Handelsskoler	66	88	9	12
Gymnasier/HF	121	80	30	20

4 Undersøgelsens enkelte elementer

I dette afsnit analyseres resultaterne fra besvarelserne af spørgeguiden. De sundhedsfremmende aktiviteter præsenteres, og sidst i de enkelte underafsnit beskrives ungdomsuddannelsernes øvrige sundhedsfremmende tiltag og aktiviteter.

Tiltagene og aktiviteterne inddeles i tre hovedområder:

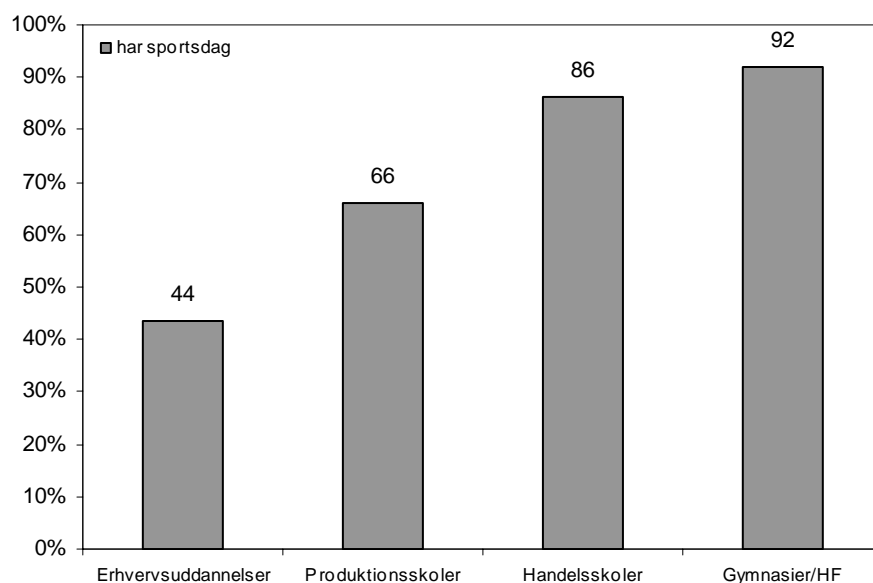
1. Tiltag primært omkring fysisk aktivitet
2. Tiltag primært omkring kost og drikkevarer
3. Tiltag primært omkring rusmidler, tobak og psykisk trivsel

4.1 Fysisk aktivitet

I dette afsnit analyseres tiltag og aktiviteter, der vedrører fysisk aktivitet.

4.1.1 Sportsdag/idrætsdag

Figur 2 Sportsdag/idrætsdag fordelt på skoletype, blandt 376 ungdomsuddannelser, efterår 2005

Det fremgår af figur 2, at mere end ni ud af ti gymnasier/HF har årlige idrætsdage, mere end fire ud af fem handelsskoler, to tredjedel af produktionsskolerne og kun godt to ud af fem erhvervsskoler har årlige sportsdage. De store forskelle bunder til dels i, at det oftest ikke er forundt erhvervsskoler, produktionsskoler og handelsskoler at have idrætsfaciliteter, mens næsten samtlige gymnasier råder over idrætsfaciliteter, fordi de som eneste ungdomsuddannelse har obligatorisk idræt, samt tilbyder frivillig idræt efter skoletid.

Tabel 2 Sportsdag/idrætsdag fordelt på skoletype, blandt 376 ungdomsuddannelser, efterår 2005

Skoletype	Har		Har haft		Planlægger		Nej	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Erhvervsuddannelser	45	44	1	1	0	0	57	55
Produktionsskoler	56	66	2	2	0	0	27	32
Handelsskoler	57	86	1	2	1	1	7	11
Gymnasier/HF	112	92	0	0	1	1	9	7

Det fremgår endvidere af tabel 2, at 2 % af handelsskolerne og produktionsskolerne samt 1 % af erhvervsuddannelserne tidligere har haft en årlig sportsdag. Blot 1 % af gymnasier/HF og handelsskoler planlægger at få en årlig idrætsdag eller sportsdag.

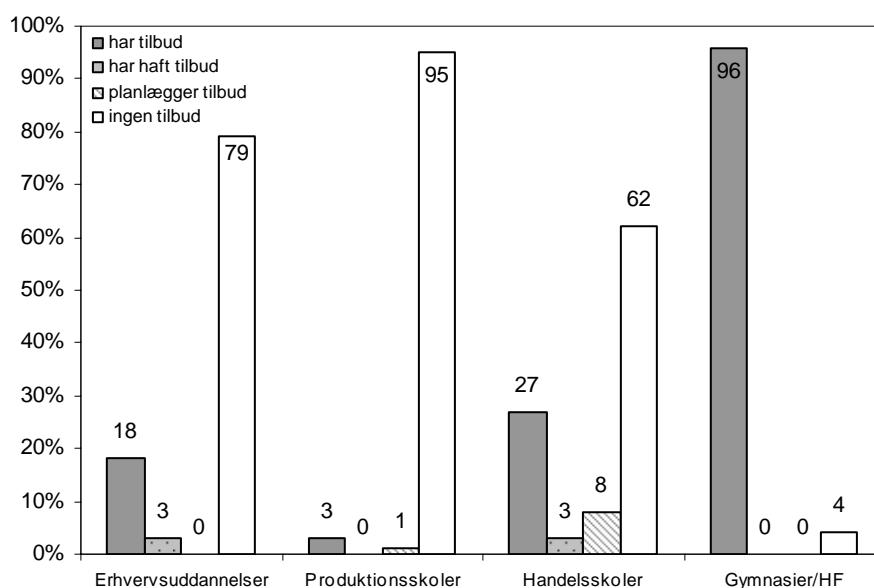
Enkelte handelsskoler, gymnasier og erhvervsuddannelser giver udtryk for, at de enten gør meget ud af den årlige idrætsdag med op til 30 forskellige aktiviteter, eller har ønsker om at ville gøre mere ud af sportsdagen.

Den årlige sportsdag er for nogle ungdomsuddannelser primært en social foranstaltning, som skal være med til at ryste eleverne sammen i klasserne, og det fremhæves, at det motionsmæssige har mindre betydning.

4.1.2 Tilbud om sport efter skoletid

Som det fremgår af figur 3, tilbyder færre end én ud af fem erhvervsuddannelser og blot 3 % af produktionsskolerne sport/fysisk aktivitet efter skoletid. Næsten hver tredje handelsskole og mere end ni ud af ti gymnasier/HF tilbyder sport efter skoletid.

Figur 3 Sport efter skoletid fordelt på skoletype, blandt 376 ungdomsuddannelser, efterår 2005

Næsten hver tiende handelsskole planlægger at kunne tilbyde sport efter skoletid, hvilket ifølge flere handelsskoler er en udløber af erfaringerne med det nye sundhedsfag.

Gymnasier/HF skal ifølge bekendtgørelse tilbyde frivillig idræt efter skoletid.¹⁰ De kan vælge som en del af profileringen at tilbyde en bred vifte af sportsmuligheder. En del gymnasier oplyser, at den frivillige idræt netop er et område, de gør meget ud af.

Handelsskoler er ikke forpligtede til at tilbyde idræt efter skole, og de, der alligevel tilbyder idræt efter skole, giver ofte udtryk for, at idræt og motion er et område, de på den enkelte skole meget gerne vil udvide, men at de i stor udstrækning mangler idrætsfaciliteter og i mindre udstrækning ressourcer.

Tabel 3 Tilbud om sport/idræt efter skoletid fordelt på skoletype, blandt 376 ungdomsuddannelser, efterår 2005

Skoletype	Har		Har haft		Planlægger		Nej	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Erhvervsuddannelser	19	18	3	3	0	0	81	79
Produktionsskoler	3	3	0	0	1	1	81	95
Handelsskoler	18	27	2	3	5	8	41	62
Gymnasier/HF	117	96	0	0	0	0	5	4

12 % af handelsskolerne oplyser at de deltager i sportsturneringer for handelsskoler, og at det typisk er de elever, der i forvejen dyrker megen sport, der deltager på disse hold.

12 % af erhvervsskolerne, 14 % af handelsskolerne, 7 % af gymnasier/HF og 2 % af produktionsskolerne oplyser, at de har et motionsrum på skolen eller i lokalområdet, eleverne kan benytte gratis eller mod reduceret betaling, som skolen yder tilskud til.

Enkelte produktionsskoler oplyser, at de opfordrer eleverne til at melde sig ind i lokale idrætsforeninger for på den vis at varetage deres sundhed.

En erhvervsuddannelse, som har fem afdelinger, oplyser, at deres elever frit må benytte kollegiets sportsfaciliteter, men at ingen elever benytter sig af tilbuddet. Det er den samme skoles opfattelse, at eleverne trods undervisning om sund kost og levevis køber usunde snacks på en nærliggende tankstation, og at eleverne generelt er i dårlig fysisk form.

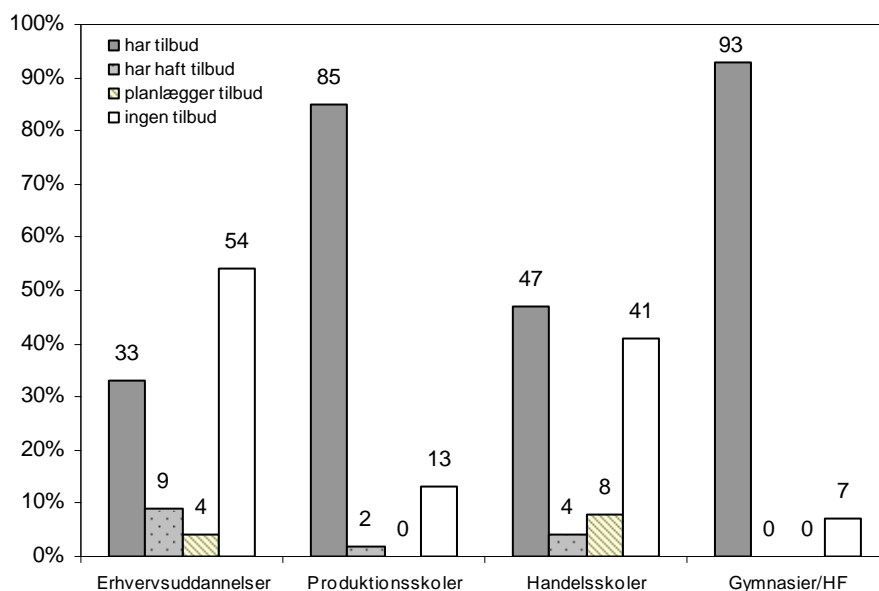
4.1.3 Valgfag der indeholder sundhed

Som det ses i nedenstående figur 4 har en tredjedel af erhvervsuddannelserne et valgfag, der indeholder sundhed. Det kan f.eks. være idræt, "kend din krop", "krop, kost og motion"

¹⁰ Se: us.uvm.dk/gymnasie/almen/vejledninger/undervisgym/idraet.htm?menuid=150565 (december 2005)

eller "sundhed og livsstil". Hver tiende erhvervsuddannelse har tidligere haft valgfag, der indeholdt sundhed, men grundet for ringe tilslutning nedlagt fagene igen. Flere end halvdelen af erhvervsuddannelserne har ikke et valgfrit fag, der indeholder sundhed, men 4 % planlægger at oprette et.

Figur 4 Valgfag der indeholder sundhed fordelt på skoletype, blandt 376 ungdomsuddannelser, efterår 2005

Flere af de tekniske skoler giver udtryk for, at de meget gerne vil have idræt på skoleskemaet, men at det bl.a. grundet fagudvalgenes og mestrenes indstilling er svært ladesiggørligt, eftersom fagudvalgene vægter elevernes håndværksmæssige faglighed langt højere end elevernes sundhed, fysiske form og kundskaber udi engelsk, samfundsfag mm. 3 % af erhvervsuddannelserne udtrykker den holdning, at en erhvervsuddannelse skal sidestilles med en arbejdsplads, og at der derfor ikke skal være idræt med i uddannelsen. Dertil kommer, at majoriteten af tekniske skoler ikke har idrætsfaciliteter, og at det derfor vil være dyrt at stable idrætsundervisning på benene.

En erhvervsskole har en klasse for elever, der skal tabe sig, som amtet støtter økonomisk. En anden erhvervsuddannelse oplyser, at ét lærerteam ud af fem har meget idræt, og at det forlænger skoletiden med fire uger for de pågældende elever, som prioriterer sport.

85 % af produktionsskolerne har en aktivitet på skoleskemaet, der omfatter en eller anden form for fysisk aktivitet. På de fleste produktionsskoler er denne aktivitet, som ofte strækker sig over to timer, frivillig at deltage i, om end produktionsskolerne gør meget ud af at få alle til at deltage på et eller andet plan. Hver femte produktionsskole oplyser, at fysisk aktivitet (som kan være alt fra gåture, boldspil, svømning og ridning til kajakroning, bowling og dans) hos dem er obligatorisk. Adskillige produktionsskoler har investeret i mountainbikes, kajaker, stavgangsstave mm. og er meget fleksible i deres bestræbelser på at få så mange som muligt til at deltage, idet flere produktionsskoler giver udtryk for, at deres elevgruppe kan være særdeles vanskelig at motivere til fysisk udfoldelse.

Produktionsskolerne giver næsten samstemmende udtryk for, at det at kunne varetage sin egen sundhed, at kende til sund levevis og personlig hygiejne, samt det at dyrke en eller anden form for fysisk aktivitet, er en implicit del af opholdet på en produktionsskole – ofte fordi elevgruppen er ringe udrustet til at varetage sin egen sundhed. Derfor vægtes den fysiske del højt på produktionsskolerne.

3 % (3) produktionsskoler oplyser, at de afhængigt af den aktuelle elevsammensætning tilbyder motion for muslimske piger: "Feminin fitness" eller "Svømning for tørklæder". 2 % af produktionsskolerne (2) oplyser, at de på deres skole særligt har fokus på væggtab for deres elever.

Tabel 4 Valgfag der indeholder sundhed fordelt på skoletype, blandt 377 ungdomsuddannelser, efterår 2005

Skoletype	Har		Har haft		Planlægger		Nej	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Erhvervsuddannelser	34	33	9	9	4	4	56	54
Produktionsskoler	73	85	2	2	0	0	11	13
Handelsskoler	31	47	3	4	5	8	27	41
Gymnasier/HF	113	93	0	0	0	0	9	7

Som det fremgår af tabel 4 har halvdelen af handelsskolerne et valgfag, der indeholder sundhed, typisk valgfri idræt - 4 % har haft, 8 % planlægger at få, og to ud af fem handelsskoler har ikke et valgfag, der indeholder sundhed. Som for erhvervsuddannelserne gør det sig også for handelsskolerne gældende, at de i langt de fleste tilfælde ikke har nogen idrætsfaciliteter. Enkelte handelsskoler ligger dog i nærheden af kommunale idrætsfaciliteter, som handelsskolerne i nogle tilfælde låner eller lejer til deres idrætsundervisning. Mange handelsskoler giver udtryk for, at de gerne vil kunne tilbyde idræt som valgfag, men at de mangler idrætsfaciliteter og dertilhørende bedefaciliteter. 5 % af handelsskolerne oplyser, at de som følge af det nye sundhedsfag vil oprette idræt som valgfag. 5 % af handelsskolerne oplyser, at de har ansat en universitetsuddannet idrætslærer til at varetage det nye sundhedsfag.

93 % af gymnasier/HF tilbyder idræt som valgfag. Ingen gymnasier/HF har andre valgfag, der indeholder sundhed end idræt. 7 % af gymnasier/HF har ikke idræt som valgfag, hvilket bl.a. begrundes med, at der undervises efter en anden nationalitets/international undervisningsbekendtgørelse.

3 % af erhvervsuddannelserne og 5 % af handelsskolerne oplyser, at de har mere end ét valgfag, der indeholder sundhed, for eksempel idræt.

Hver femte produktionsskole tilbyder - uafhængigt af om de har et valgfag, der indeholder sundhed - enten bowling, windsurfingkurser, dans, bordtennis, basket, bordfodbold, mountainbikes eller kajakroning.

11 % af handelsskolerne, 6 % af erhvervsuddannelserne og 2 % af gymnasier/HF oplyser, at de enten udbyder idræt eller et sundhedsfag som valgfag, eller at de tilbyder frivillig idræt efter skole, men at (for) få af deres elever vælger det. De angiver som mulige årsager

til at eleverne ikke prioriterer at bruge deres tid på fysisk aktivitet, at eleverne ofte har for travlt med erhvervsarbejde efter skole, at eleverne bruger megen tid på transport til og fra skole, at idræt forlænger elevernes skoletid, eller at idræt ligger på uattraktive tidspunkter og lokationer, eftersom erhvervsskolerne typisk ikke råder over idrætsfaciliteter og derfor skal leje sig ind andre steder i byen.

Seks handelsskoler, fem gymnasier/HF, to produktionsskoler og to erhvervsuddannelser oplyser, at de har særlige idrætslinjer med mange sportsaktiviteter eller TEAM Danmark-elever, og at disse elevers fokus på sundhed, sund livsstil og god fysisk form har en gunstig effekt på de øvrige elever.

Tre produktionsskoler og et gymnasium oplyser, at de planlægger at oprette en særlig sundhedsklasse eller en sundhedslinje med fokus på kost, motion og sundhed, men at realiseringen afhænger af elevtilslutningen.

En erhvervsuddannelse oplyser at være med i et forløb, tilrettelagt og gennemført af Folkesundhed København, som indebærer fire timers motion en gang om ugen.

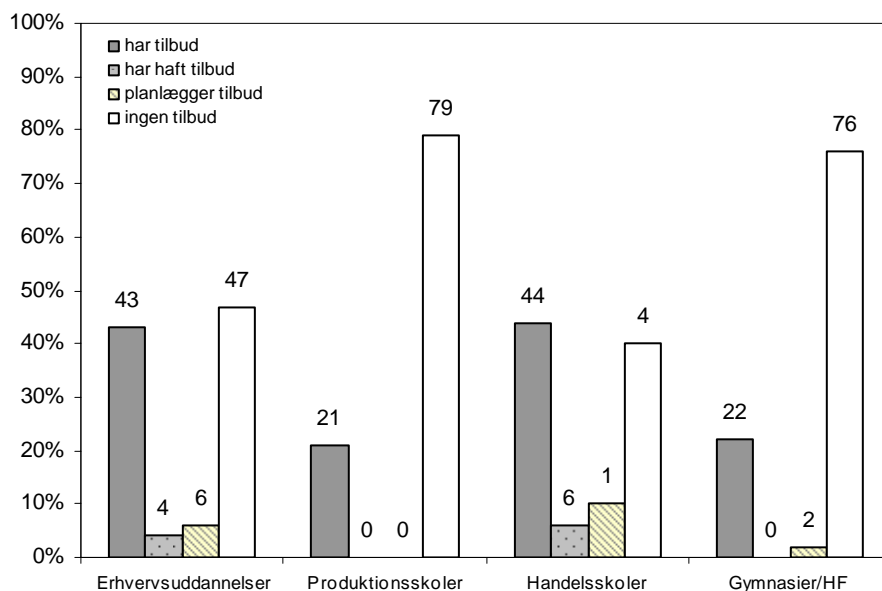
4.2 Kost og drikkevarer

I dette afsnit analyseres tiltag og aktiviteter, der vedrører kost og drikkevarer.

4.2.1 Vandautomater

Som det fremgår af figur 5 har flere end to ud af fem erhvervsuddannelser vandautomater eller vandkølere stillet op, så eleverne kan tappe koldt drikkevand i løbet af skoledagen, og hver femte produktionsskole har vandkølere. Derudover oplyser 36 % af produktionsskolerne, at der som en obligatorisk og naturlig del af opholdet serveres koldt vand i kander til morgenmad og frokost.

Figur 5 Vandautomater/vandkølere til fri afbenyttelse fordelt på skoletype, blandt 327 ungdomsuddannelser, efterår 2005

Ingen produktionsskoler har et egentligt kantineudsalg. Enkelte produktionsskoler har som en del af undervisningen en lille kiosk, som sælger lidt slik, måske sodavand og måske frugt. Produktionsskolerne oplyser, at produktionsskoleelever sjældent har mange penge mellem hænderne, og at salget af slik, sodavand mm. i disse mindre kiosksudsalg er meget begrænset, hvilket dog ikke ifølge adskillige forstanderes vurdering afholder eleverne fra at indtage større mængder udenfor skoletiden.

På flere end to ud af fem handelsskoler er der opstillet vandkølere, og hver tiende handelsskole planlægger at opstille vandautomater. Godt hver femte gymnasier/HF har vandkølere stillet op til deres elever.

En del af de adspurgte skoler giver udtryk for, at indførelsen af vandkølere har bevirket et stort fald i salget fra sodavandsautomaterne, ligesom flere også oplyser, at lærerne har vandkølere, mens eleverne ikke har.

Tabel 5 Vandautomater/vandkølere til fri afbenyttelse fordelt på skoletype, blandt 327 ungdomsuddannelser, efterår 2005

Skoletype	Har		Har haft		Planlægger		Nej	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Erhvervsuddannelser	36	43	3	4	5	6	39	47
Produktionsskoler	18	21	0	0	0	0	67	79
Handelsskoler	23	44	3	6	5	10	21	40
Gymnasier/HF	24	22	0	0	2	2	81	76

En produktionsskole har en isterningemaskine til afkøling af hanevand, en anden produktionsskole sælger ½ liter vand på flaske til kun 2 kr., og på én produktionsskole gives eleverne en eller to kildevandflasker pr. dag. 44 % (38) af produktionsskolerne oplyser, at sodavand ikke kan købes på deres skoler, hverken i kiosk eller automat. På 12 % (8) af handelsskolerne er der ingen sodavandsautomater, idet de enten har fjernet sodavandsautomaten, eller der ikke har været nogen i forvejen. To gymnasier/HF og to erhvervsskoler oplyser, at de har fjernet deres sodavandsautomater. En handelsskole, som har hhx og hg, oplyser, at den de sidste fire år har valgt ikke at sælge sodavand, hvilket har resulteret i et underskud i kantinen, og at de betragter det som en simpel økonomisk prioritering.

Enkelte respondenter bemærker, at de bevidst fravælger koldtvandsautomater, fordi disse automater fremhæves som dokumenterede bakteriebomber, og at skoleledelsen har ansvaret, hvis eleverne bliver syge af at drikke vandet.

4.2.2 Mulighed for at købe sund mad i kantinen

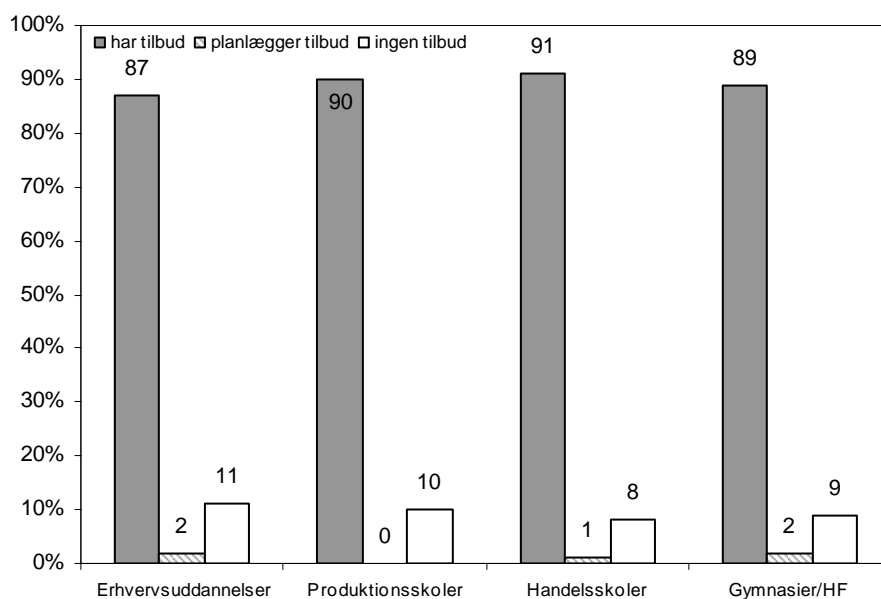
Respondenterne adspørges, om der i kantinen kan købes sund mad, og "sund mad" forklares af interviewereren som salatbar, grovbrød, rugbrødsmadder, frugt og grønt, fedtfattig/sund varm ret, vand, mm.

Det fremhæves fra adskillige respondenter, at *muligheden* for at vælge sund mad oftest ikke i sig selv bevirker, at eleverne vælger det sunde alternativ, og at respondenter i kraft af deres ønske om sundhedsfremme for eleverne står noget magtesløse i relation til at påvirke de unge til at vælge det sunde alternativ.

Andre respondenter er noget usikre i deres besvarelse af spørgsmålet, eftersom standarden i kantinen enten ikke er dem bekendt, eller at de synes standarden sagtens kunne være højere.

På omtrent ni ud af ti af skolerne, der er med i undersøgelsen, er der mulighed for at købe sund mad i kantinen. 2 % af erhvervsuddannelserne og gymnasier/HF og 1 % af handelsskolerne planlægger at kunne sælge sund mad.

Figur 6 Mulighed for at købe sund mad i kantinen fordelt på skoletype, blandt 375 ungdomsuddannelser, efterår 2005

På ca. hver tiende skole er der ikke mulighed for at købe sund mad i kantinen. Ud af denne tiendedel har 27 % ikke nogen skolekantine og har således ikke mulighed for at forbedre noget. På disse skoler (fem produktionsskoler, fem gymnasier og én handelsskole) har man madpakke med, eller går ud i byen og handler.

Det er på 11 % af skolerne (hvoraf en fjerdedel ingen kantine har) ikke muligt at købe sund mad i skolekantine, hvilket i praksis betyder, at der i disse kantiner sælges snacks, slik, sodavand, pommefrites, fed mad mm., og at der ikke sælges fedtfattige, grove eller grønne alternativer.

Tabel 6 Mulighed for at købe sund mad i kantinen fordelt på skoletype, blandt 375 ungdomsuddannelser, efterår 2005

Skoletype	Har		Planlægger		Nej	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Erhvervsuddannelser	89	87	2	2	11	11
Produktionsskoler	77	90	0	0	9	10
Handelsskoler	59	91	1	1	5	8
Gymnasier/HF	109	89	2	2	11	9

78 % af produktionsskolerne oplyser, at de har en obligatorisk, sund kostordning, som indebærer, at eleverne for en symbolsk betaling, som trækkes fra deres løn, får frokost samt i de fleste tilfælde også morgenmad, og at der til alle måltider - inkl. evt. formiddags- eller eftermiddagsfrugt, som 9 % af produktionsskolerne også oplyser at give eleverne - serveres koldt vand i kander. Der er således ikke noget kantineudsalg - eleverne laver selv maden i skolens køkkenværksted, og valget står som regel mellem én eller to varme retter, salat og groft brød. Eftersom kostordningen er obligatorisk spiser alle det samme og sammen.

Flere af de skoler, der ikke har sund mad i deres kantiner, oplyser, at de ønsker kostområdet opprioriteret, og at det i stor udstrækning er et spørgsmål om økonomisk prioritering at vælge at rense ud i de mere usunde varer i kantinen. Nogle skoler har i forsøget på at sikre en rentabel kantine valgt at udlicitere driften af kantinen. Folk og institutioner, der har påtaget sig driften af skolekantiner, vil ikke med sikkerhed være tilbøjelige til at fjerne de mest profitable varer fra kantinen såsom slik, sodavand, kage og pommefrites, eftersom de driver kantinerne som en forretning, der skal løbe rundt og helst give overskud. Fjernes disse varer fra kantinens salg, vil det sandsynligvis medføre et fald i omsætningen og indtjeningen, fordi eleverne så vil gøre deres indkøb hos den nærmeste kiosk eller grillbar i stedet. En gymnasierector udtrykker det således: "... Maden i kantinen skal jo kunne sælges til eleverne. Derfor er der grænser, for hvor sund den kan være...". Rektorens holdning deles af tre andre gymnasierectorer, mens andre rektorer og inspektorer giver udtryk for, at de nærer et stort ønske om at kunne påvirke eleverne til dels at vælge det sunde kostalternativ, dels at prioritere at dyrke motion, men at de ikke ved, hvordan de skal påvirke eleverne i den retning. Fra ledelsens side spores der således flere steder og fra alle fire ungdomsuddannelsesgrupper vilje til at gøre kantinerne sundere, men også rådvildhed i forhold til at få eleverne på samme spor.

Flere gymnasier giver udtryk for, at de jævnligt i kantineudvalget er i dialog med eleverne om udbuddet i kantinen, og at eleverne ofte er tilbøjelige til at ville fastholde de usunde varer i kantinen. Et gymnasium efterlyser en anden, obligatorisk incitamentstruktur og momsfordeling, som gør de sunde varer til de billigste og dermed det lette valg.

Flere end hver femte produktionsskole, og tre gymnasier/HF (0,8 %) oplyser at have eller have haft temaer om sund mad og projekter for elever, der skal tabe sig.

Flere end hver femte produktionsskole, 13 % af gymnasier/HF, 9 % af erhvervsuddannelserne og 6 % af handelsskolerne oplyser, at de gør noget særligt ud af, at kantinekosten skal være sund. For eksempel markeres maden med "trafiklys" efter fedtindhold, nogle få skoler har økologisk mad, enkelte skoler har fjernet pommefrites fra udsalget, og andre har samarbejdet med amtet eller er blevet præmieret for deres kantiner.

7 % af gymnasier/HF, 3 % af produktionsskolerne og 2 % af erhvervsuddannelserne og handelsskolerne oplyser, at de har eller planlægger af få en kostpolitik eller at få sundhed med i skolens værdigrundlag.

36 % af produktionsskolerne, 2 % af gymnasierne og 1 % af erhvervsuddannelserne oplyser, at de i sundhedsøjemed helt eller delvis har fjernet muligheden for at købe slik på skolen, således at slikket helt eller delvis er fjernet fra kantineudsalg, kiosk og eventuelle automater.

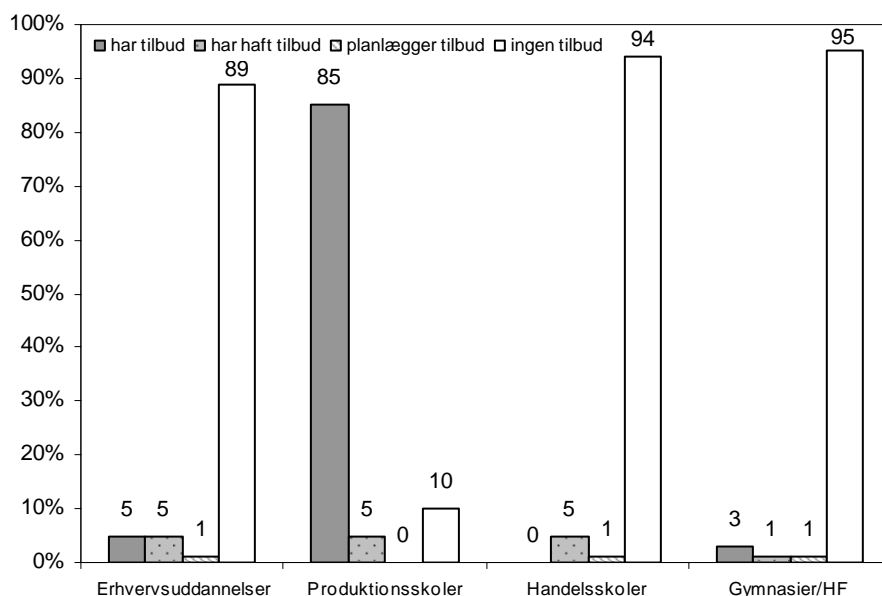
To skoler oplyser, at de har fået tilskud på henholdsvis 80.000 og 50.000 til kantineprojekter, som i det ene tilfælde omfatter etablering af en kantine, og i det andet tilfælde omfatter, at en kantine skal gøres sundere, samt at der skal opsættes vandautomater til eleverne.

4.2.3 Serverer/har serveret gratis morgenmad for eleverne i en periode

Jævnfør figur 7 serverer 5 % (5 skoler) af erhvervsuddannelserne gratis morgenmad for deres elever, og 5 % har prøvet at servere gratis morgenmad for deres elever.

85 % af produktionsskolerne serverer morgenmad for deres elever, og som beskrevet i afsnit 4.2.2 er frokosten samt i mange tilfælde også morgenmaden på 78 % af produktionsskolerne en del af en obligatorisk kostordning på produktionsskoler, hvor eleverne betaler et mindre beløb, som hver måned trækkes fra deres løn. 15 % af produktionsskolerne serverer ikke gratis morgenmad for deres elever, hvoraf de 5 % tidligere har serveret gratis morgenmad for eleverne.

Figur 7 Gratis morgenmad i en periode fordelt på skoletype, blandt 377 ungdomsuddannelser, efterår 2005

Ingen af handelsskolerne serverer gratis morgenmad for deres elever, mens 5 % har prøvet med mindre held.

3 % af gymnasier/HF serverer gratis morgenmad for deres elever, mens 96 % ikke serverer gratis morgenmad for deres elever, hvoraf 1 % tidligere har serveret gratis morgenmad.

Tabel 7 Gratis morgenmad i en periode fordelt på skoletype, blandt 377 ungdomsuddannelser, efterår 2005

Skoletype	Har		Har haft		Planlægger		Nej	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Erhvervsuddannelser	5	5	5	5	1	1	91	89
Produktionsskoler	72	85	4	5	0	0	9	10
Handelsskoler	0	0	3	5	1	1	61	94
Gymnasier/HF	4	3	1	1	1	1	116	95

En del skoler giver udtryk for, at det er deres opfattelse, at mange elever kommer til undervisning uden at have fået morgenmad, og at det manglende morgenmåltid ofte udgør et problem, idet disse elever er mindre friske og dermed mindre parate til at modtage undervisning. Morgenmåltidet anses for at være afgørende for indlæringssevnen, hvilket også er motivationen for de skoler der har, har haft eller planlægger at servere gratis morgenmad for deres elever. Det er således også forklaringen fra produktionsskolerne, som

har den gruppe af elever, der er mest udsatte ud fra en sundhedsmæssig betragtning, og som ifølge produktionsskolerne ofte kommer i skole uden at have fået noget at spise. To handelsskoler, en erhvervsuddannelse og et gymnasium/HF oplyser, at de overvejer at servere morgenmad for eleverne, fordi de virker sultne, og et gymnasium/HF, en handelsskole og en erhvervsuddannelse har lagt en lang pause efter første lektion, så eleverne har mulighed for at spise morgenmad der.

14 % af erhvervsuddannelserne, 5 % af gymnasier/HF, 2 % af handelsskolerne og 1 % af produktionsskolerne har et antal kostelever, som under skolegangen bor på skolen og derfor indtager alle måltider på skolen, tilbringer fritiden på skolen og sover på skolen. For disse elever oplyser skolerne, at de gør en særlig indsats mht. at servere sund mad, facilitere sportsaktiviteter, håndhæve rusmiddelpolitik, -sengetider, opsyn med elevernes psykiske og fysiske trivsel etc., samt at de øvrige elever i en vis udstrækning også profiterer af disse tiltag.

4.3 Rusmidler, rygning og trivsel

I dette afsnit analyseres tiltag og aktiviteter, der omhandler rusmidler, rygning, alkohol, trivsel og sundhed generelt.

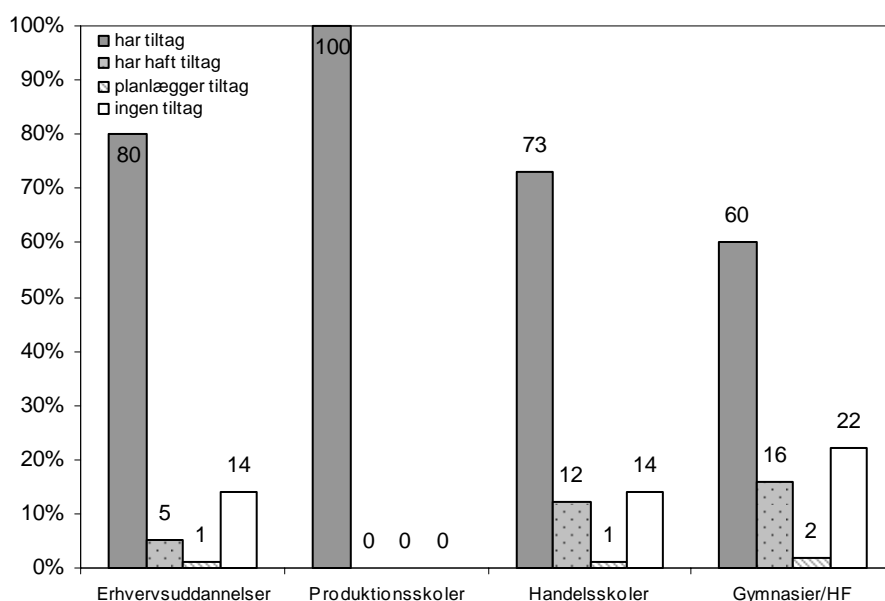
4.3.1 Foredrag

Det fremgår af figur 8, at fire ud af fem erhvervsuddannelser ind imellem har foredrag om misbrug, alkohol, stoffer, seksuelt overførte sygdomme o. lign. 5 % har haft, og 14 % planlægger at afholde foredrag.

Samtlige produktionsskoler har foredrag om misbrug, stoffer, alkohol, seksuelt overførte sygdomme, mobning o. lign. Produktionsskolerne giver udtryk for, at denne type oplæg og foredrag er en obligatorisk del af det at gå på en produktionsskole, eftersom mange af eleverne ikke ved, hvordan de skal varetage deres egen sundhed og i nogle tilfælde har et stort forbrug af euforiserende stoffer, alkohol og usund kost.

73 % af handelsskolerne har ind imellem foredrag om misbrug, alkohol, stoffer, seksuelt overførte sygdomme o. lign. 12 % har haft foredrag, 1 % planlægger at afholde foredrag, og 14 % har ikke denne type foredrag.

Figur 8 Foredrag om misbrug, alkohol, stoffer, seksuelt overførte sygdomme, sund kost, sund livsstil o. lign. fordelt på skoletype, blandt 377 ungdomsuddannelser i Danmark, efterår 2005

Det ses i tabel 8, at tre ud af fem gymnasier/HF har foredrag om misbrug, stoffer, alkohol, seksuelt overførte sygdomme o. lign. 16 % har haft foredrag, og 2 % planlægger foredrag. Flere gymnasier/HF fremhæver, at fællesarrangementer egner sig glimrende til denne type foredrag. 22 % af gymnasier/HF har ikke denne type foredrag, og enkelte af de gymnasier/HF, der ikke afholder disse foredrag, svarer, at dels forventer de, at eleverne har fået sundheds- og seksualvejledning i folkeskolen, og at eleverne på den vis har fået

dækket deres behov for viden om rusmidler, sexliv mm. i folkeskoleregi, dels mener de, at eleverne har mulighed for at få opdateret og suppleret deres viden i biologiundervisningen.

Tabel 8 Foredrag om misbrug, alkohol, stoffer, seksuelt overførte sygdomme, sund kost, sund livsstil o. lign. fordelt på skoletype, blandt 377 ungdomsuddannelser, efterår 2005

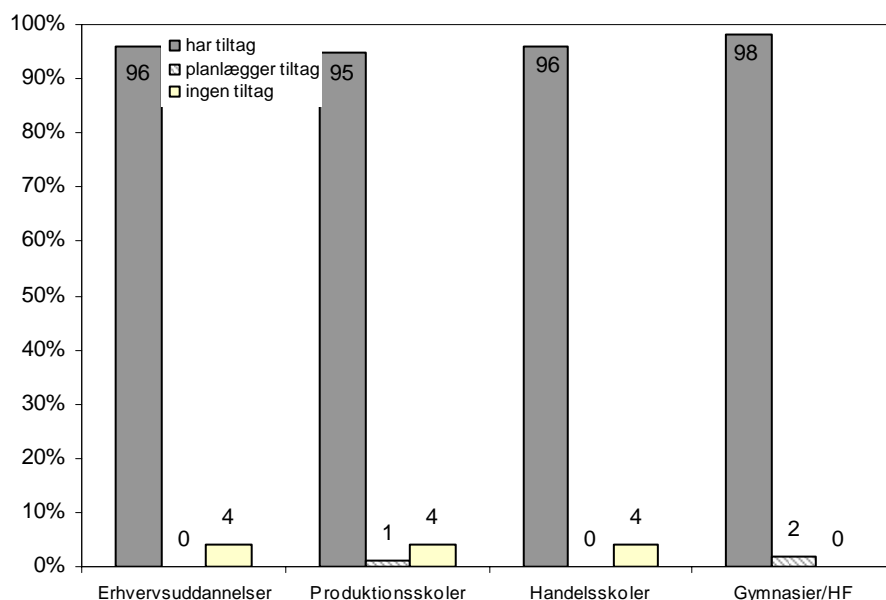
Skoletype	Har		Har haft		Planlægger		Nej	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Erhvervsuddannelser	83	80	5	5	1	1	15	14
Produktionsskoler	85	100	0	0	0	0	0	0
Handelsskoler	48	73	8	12	1	1	9	14
Gymnasier/HF	73	60	20	16	2	2	27	22

2 % af produktionsskolerne oplyser at have særlige forholdsregler i forhold til rusmidler, hash, alkohol mm., eksempelvis urintest af elever ved mistanke om, at de er påvirkede af rusmidler.

4.3.2 Rygepolitik

Som det fremgår af figur 9, har mere end ni ud af ti skoler en rygepolitik, som indebærer, at rygning enten er forbudt i skolens bygninger eller kun er tilladt i særlige indendørs rygerum eller udendørs rygeskure.

Figur 9 Rygepolitik fordelt på skoletype, blandt 376 ungdomsuddannelser i Danmark, efterår 2005

4 % af erhvervsuddannelserne, produktionsskolerne og handelsskolerne har ikke en rygepolitik og planlægger heller ikke at få en rygepolitik. 2 % af gymnasier/HF og 1 % af produktionsskolerne planlægger at få en rygepolitik.

Tabel 9 Rygepolitik fordelt på skoletype, blandt 376 ungdomsuddannelser, efterår 2005

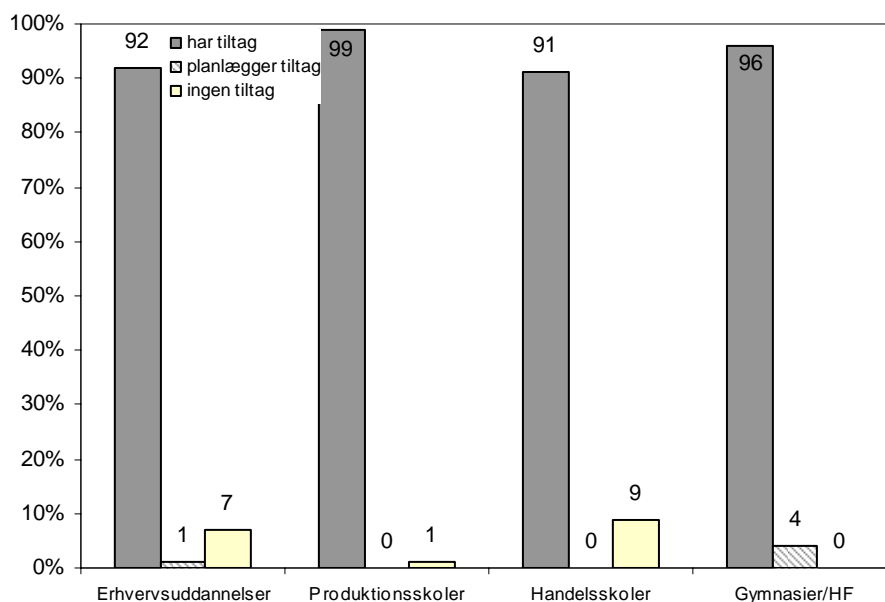
Skoletype	Har		Planlægger		Nej	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Erhvervsuddannelser	99	96	0	0	4	4
Produktionsskoler	81	95	1	1	3	4
Handelsskoler	63	96	0	0	3	4
Gymnasier/HF	120	98	2	2	0	0

7 % af produktionsskolerne, 3 % af erhvervsuddannelserne, 3 % af gymnasier/HF og 5 % af handelsskolerne oplyser, at de enten har engageret rygestopkonsulenter fra amtet, har uddannet eget personale til rygestopinstruktører, eller har et samarbejde med amtets rusmiddelkonsulent, SSP, politiet eller Kræftens Bekæmpelse om rygestop og rusmidler.

4.3.3 Alkohol- eller misbrugspolitik

Flere end ni ud af ti af ungdomsuddannelserne har en alkohol- eller misbrugspolitik: 99 % af produktionsskolerne har en alkohol- eller misbrugspolitik. 92 % af erhvervsuddannelserne og 91 % af handelsskolerne har en alkohol- eller misbrugspolitik. 96 % af gymnasier/HF har en politik på området, og de resterende 4 % af gymnasier/HF planlægger at formulere en politik på området.

Figur 10 Alkohol- eller misbrugspolitik fordelt på skoletype, blandt 375 ungdomsuddannelser, efterår 2005

5 % af produktionsskolerne, 3 % af handelsskolerne, 2 % af erhvervsuddannelserne og 1 % af gymnasier/HF oplyser at de har uddannet eller planlægger at uddanne nøglepersonale til

at kunne håndtere og spore narkoproblemer samt formidle om (narko)misbrug over for eleverne.

Misbrug og rusmidler er et område, der optager ledelsen på mange ungdomsuddannelser, og det gælder for alle fire skoletyper. Flere skoler giver udtryk for, at de ikke ved, hvordan de skal gribe rusmiddelproblematikken an i forhold til de unges forbrug af euforiserende stoffer, som det er svært at konstatere indtagelsen af. Nogle gymnasier/HF og handelsskoler oplyser, at de har regler for hvad, samt hvor meget, der må drikkes til fester på skolen. Erhvervsuddannelser og især produktionsskoler har i mindre omfang fester eller fredagsbar på deres skoler. 7 % af produktionsskolerne, 2 % af erhvervsuddannelserne, gymnasier/HF og handelsskolerne oplyser, at misbrug er et stående tema, som de løbende snakker om og er opmærksomme på.

Tabel 10 Alkohol- eller misbrugspolitik fordelt på skoletype, blandt 375 ungdomsuddannelser, efterår 2005

Skoletype	Har		Planlægger		Nej	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Erhvervsuddannelser	95	92	1	1	7	7
Produktionsskoler	84	99	0	0	1	1
Handelsskoler	60	91	0	0	6	9
Gymnasier/HF	116	96	5	4	0	0

Der spores en tendens til, at den enkelte ungdomsuddannelses indsats i forhold til rygning, alkohol og rusmidler afhænger af forekomsten af episoder. Eksempelvis oplyser en erhvervsuddannelse, som har oplevet 3 spritkørselsrelaterede dødsfald blandt eleverne inden for det seneste halvandet år, at have taget imod al den rådgivning, de kunne få, omkring alkohol og trafik. Efter en episode, hvor elever var påvirkede til en fest, tog en anden erhvervsuddannelse initiativ til at udsende et brev til alle forældre om skærpede regler i forhold til hash og en opfordring til forældrene selv om at være opmærksomme på deres børns adfærd og deres omgang med rusmidler.

Et gymnasium oplyser at have været med i forskningsprojekt fra Dansk institut for gymnasiepædagogik: "Festkultur og rusmidler i gymnasieskolen".

En produktionsskole har fået foretaget en antropologisk undersøgelse af skolens elever.

En produktionsskole og et gymnasium oplyser at være med i "Narko ud af byen" – et projekt støttet af Sundhedsstyrelsen.¹¹

3 % af (3) produktionsskolerne oplyser at deltage i Sundhedsstyrelsens kampagne "Holdspiller", som skal forebygge spritkørsel.¹²

¹¹ Yderligere oplysninger på: www.sst.dk/default.aspx?path={EC2AB9C2-E54F-43C9-BAF0-ED81686C21D4}&print=1 (december 2005) og

www.sst.dk/Nyheder/Seneste_nyheder/NUBvejl_maj05.aspx?lang=da (december 2005)

¹² Se: www.holdspiller.dk/site/doc.php?id=1.php (december 2005)

Sundhed og trivsel

2 % af gymnasier/HF og produktionsskolerne og 1 % af erhvervsuddannelserne har en sundhedskoordinator/socialrådgiver/ sygeplejerske/zoneterapeut tilknyttet deltids eller på fuldtid.

3 % af handelsskolerne og produktionsskolerne, 2 % gymnasier/HF og 1 % af erhvervsuddannelserne oplyser, at de har fokus på wellness, at de gør meget ud af elevernes mentale sundhed, og at de har det godt.

3 % (3) af erhvervsuddannelserne og en produktionsskole oplyser, at de er med i "Du bestemmer" – forløb, udbudt af Folkesundhed København.¹³

En produktionsskole har haft et projekt om overvægt, støttet af EU med 80.000 kroner.

En produktionsskole har det seneste år drevet skolen og undervist eleverne efter Appreciative Inquiry-metoden, som er en systematisk, anerkendende tilgang.¹⁴ Skolen har desuden fjernet slik og sodavand fra skolen, har sund kost, obligatorisk sport og fokus på elevernes psykiske sundhed og trivsel. Skolens lærere er blevet efteruddannet i Appreciative Inquiry-metoden.

Et gymnasium kører et større sundhedsprojekt og er indstillet til at modtage Ribe Amts kvalitetspris. De måler bl.a. 1. g'ernes blodsukker med og uden morgenmad og samarbejder med Sydvestjysk Sygehus.

Et gymnasium har i tolv år kørt projekt "Sund skole" som et amtsligt initiativ bl.a. med fokus på idrætsskader.

En erhvervsuddannelse og en handelsskole samarbejder med Kræftens Bekæmpelse, Sundhedsstyrelsen og amtet om et rygestoppilotprojekt og en rusmiddelkampagne, der løber til 2006.

To gymnasier oplyser at deltage i projekt "Fede tider", som drives af et netværk af gymnasier. Eleverne skal vejes hvert år, og et af formålene er at flytte eleverne til idrætsforeninger.¹⁵

¹³ Se:

www2.kk.dk/folkesundhed/pegasus.nsf/all/89BFB00BC6DBEC61C1256F96003C4459?OpenDocument (december 2005) eller: Syberg Henriksen, Claus og Malmgren, Marianne (2004) *Evaluering af "Du bestemmer" – et tilbud til elever på tekniske skoler i Københavns Kommune*. CASA

¹⁴ Se bl.a. Dall, Mads Ole et al. (2005) *Slip anerkendelsen løs*. Frydenlund. eller: Hammond, Sue Annis (1998) *The Thin Book of Appreciative Inquiry*. Thin Book Publishing

¹⁵ For yderligere oplysninger, se: www.fredericia-gym.dk/forside/fede_tider04.htm (december 2005) og www.emu.dk/gym/fag/id/uvvm/fede_tider.html (december 2005)

Fyns Amt kører i perioden august 2004 – august 2006 projektet "Den sundhedsfremmende Ungdomsuddannelse", som er et samarbejde mellem Svendborg Tekniske skole, Svendborg Produktionsskole, Svendborg Gymnasium, Svendborg Handelsskole og Fyns Amts Afdeling for Forebyggelse og Sundhed.¹⁶ Konkret forventes der af projektet: At der udarbejdes sundhedspolitikker, at sundhedsfremme og forebyggelse indtænkes i uddannelsesforløbenes læseplaner, at de ansatte opnår kompetencer til at medvirke til at skabe et sundhedsfremmende miljø, og at adfærden inden for de enkelte livsstilsområder ændres. Ovenstående søges opnået vha. fokus på viden og dialog om brug af alkohol, tobak og stoffer samt mad, måltider og motion. Et afgørende element i projektet er opkvalificering af skolernes ansatte omkring sundhedsfremme og forebyggelse i hverdagen, ligesom der også er adskillige mindre projekter på de enkelte skoler.

4 % af ungdomsuddannelserne udtrykker, at elevernes sundhed ikke er noget, de prioriterer, heraf flest erhvervsuddannelser og handelsskoler, og ingen produktionsskoler. Samtlige produktionsskoler giver udtryk for, at de prioriterer elevernes sundhed.

¹⁶ Se www.fyns-amt.dk/dwn19489 (december 2005) og www.fyns-amt.dk/default.asp?id=139704&catid=255&type=referat&bilagsid=93#5.%20Modelprojekt%20%20Den%20sundhedsfremmende%20Ungdomsuddannelse" (december 2005)

5 Metoder anvendt i undersøgelsens tiltag og aktiviteter

Der er med undtagelse af Fyns Amts *Sundhedsfremmende Ungdomsuddannelse* (se foregående afsnit) i undersøgelsen ikke afdækket initiativer, som eksplicit har formuleret anvendte metoder.

Kendetegnende for området er, at forekomsten af sundhedsfremmende og forebyggende tiltag på ungdomsuddannelserne afhænger af regelstyring.

Det er med andre ord den overordnede lovgivning på området, der i vid udstrækning er bestemmende for, hvilke interventioner de enkelte skoletyper har, samt sætter rammerne for, hvad de enkelte skoler derudover kan og vil gøre.

De færreste ungdomsuddannelser foretager skriftlige evalueringer af deres tiltag og aktiviteter, og det er derfor vanskeligt at fremskaffe konkret dokumentation for tiltagene og deres metoder og eventuelle effekter. 24 ungdomsuddannelser (6 % af de adspurgte) har givet tilladelse til, at de i 2006 kan kontaktes vedrørende skriftligt materiale om deres tiltag og aktiviteter.

Interventioner omkring kost og drikkevarer

Der forsøges mange steder fra ledelsernes side indført sundere mad i kantinerne (større andel af fedtfattig mad, flere grøntsager, mere vand, og mindre eller i få tilfælde slet ingen fast food, sodavand og slik). Det er for de fleste skoler det område, der lettest ændres og operationaliseres, og som skolerne nævner som det indsatsområde, der først falder dem ind, når de spørges om sundhedsfremme og forebyggelse i forhold til eleverne.

Interventionen kombineres på de skoler, hvor det inden for undervisningsrammerne er muligt, med oplysning om samt undervisning i sunde vaners gavnlige effekter. Temadage bruges med det sigte, at tilføre de unge viden, og dermed grundlag for at ændre adfærd.

Majoriteten af produktionsskoler har en obligatorisk kostordning, som sikrer, at de unge får to ernæringsrigtige måltider om dagen.

Enkelte skoler serverer, i forsøget på at fremme elevernes indlæringsevne, gratis morgenmad.

Hel eller delvis fjernelse af sodavandsautomater samt sliksalg er også anvendte interventioner.

Interventioner omkring fysisk aktivitet og sundhed

De unge forsøges oplyst om samt undervist i, hvordan man varetager sin egen fysiske sundhed, og de gavnlige effekter fysisk aktivitet har for sundheden og trivslen.

Det foregår hovedsagligt i form af obligatorisk eller valgfri idrætsundervisning samt obligatoriske eller valgfrie sundhedsfag og foredrag. En årlig idrætsdag er en anden intervention tillige med tilbud om frivillig idræt efter skoletid, og enkelte skoler har deciderede slankehold med fokus på kost og motion.

Specielt produktionsskoler gør, i bestræbelserne på at inddrage så mange elever som muligt, meget ud af at tilbyde en bred vifte af muligheder hvad fysisk aktivitet angår.

Interventioner omkring rusmidler, rygning og trivsel

I bestræbelserne på at hjælpe eleverne til mindre brug af rusmidler, tobak og alkohol, benyttes foredrag, rygestopinstruktører fra amter, amters rygestopkampagner, uddannelse af lærere til rygestopinstruktører, amters rusmiddelkonsulenter, Kræftens Bekæmpelse, SSP eller politiet.

En del produktionsskoler vælger at uddanne en lærer fra staben til at kunne håndtere og formidle om misbrugsproblematikker samt rygestop.

Interventionernes formål og baggrund

De ungdomsuddannelser, der formulerer, hvad formålet med deres tiltag og aktiviteter er, oplyser, at det er at bevidstgøre de unge om sund livsstil og sunde vaners gavnlige effekter for kroppen og trivslen, således at eleverne (for)bliver sunde, røgfri og stoffri, og deres indlæringsevne skærpes.

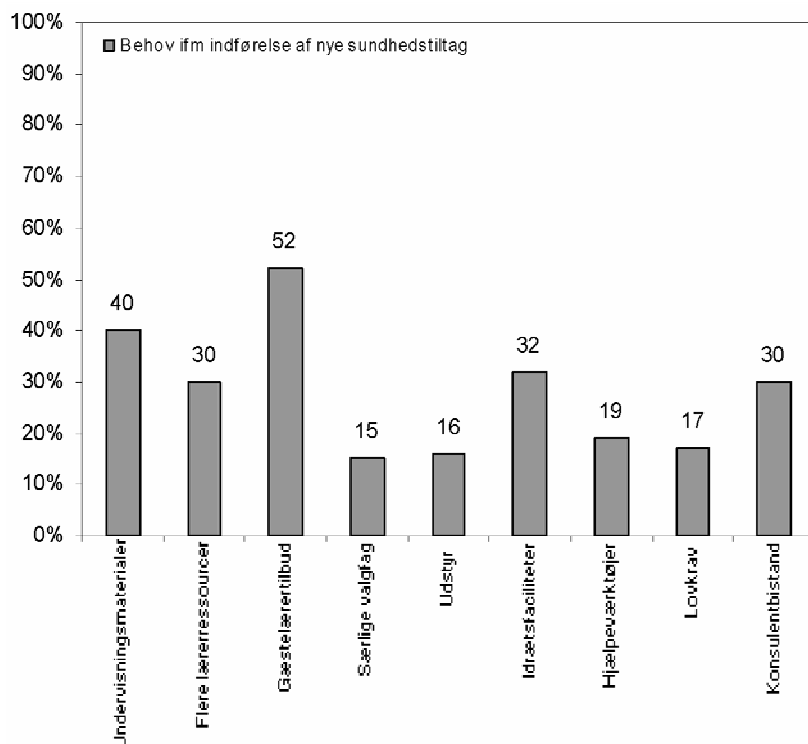
10 % af ungdomsuddannelserne oplyser, at deres tiltag er en del af skolens profilering, og 6 % oplyser, at deres tiltag og aktiviteter er resultatet af efterspørgsel fra elever.

Produktionsskolerne udtrykker, at undervisning i sund livsstil og sundhed generelt er en implicit del af opholdet på en produktionsskole, fordi elevgruppen som helhed betragtet er dårligt rustet i relation til at varetage egen sundhed, og at hensigten er, at eleverne skal opnå bedre krops- og sundhedsbevidsthed.

6 Behov i forbindelse med indførelse af nye sundhedstiltag

I dette afsnit analyseres og beskrives ungdomsuddannelsernes behov for hjælp eller støtte i relation til en eventuel indførelse af nye tiltag og aktiviteter.

Figur 11 Støttebehov/behov for hjælp i forbindelse med indførelse af nye sundhedstiltag, blandt 372 ungdomsuddannelser, efterår 2005

17 % af gymnasier/HF, 6 % af handelsskolerne og 5 % af erhvervsuddannelserne og produktionsskolerne oplyser, at de ikke har brug for nogen af de i figur 11 nævnte hjælpe- eller støtteforslag i forbindelse med indførelsen af nye sundhedstiltag, og at de selv kan klare det. Enkelte ungdomsuddannelser ytrer, at sundhed er et spørgsmål om ressourcer og prioriteringen af disse.

Gæstelærertilbud

Det fremgår af figur 11, at godt halvdelen af ungdomsuddannelserne i forbindelse med indførelsen af eventuelle nye sundhedstiltag efterspørger tilbud om gæstelærere. Behovet for gæstelærere angår såvel kost og fysisk aktivitet som rusmidler, trivsel og sund livsstil generelt. Det er den form for hjælp og støtte, flest ungdomsuddannelser ytrer ønske om. Størst efterspørgsel efter gæstelærere er der blandt gymnasier/HF og produktionsskoler med 57 %, og mindst efterspørgsel er der fra erhvervsuddannelsernes side med 43 %. Det understreges fra især gymnasier/HF og produktionsskoler, at foredragsholdere, oplægsholdere og gæstelærere skal formå at fange elevernes opmærksomhed, og at

oplagte kandidater til denne formidling er kendte idrætspersonligheder, eller nogen, der har tabt sig meget og lagt deres liv om, og som ikke moraliserer over for eleverne. Den personlige historie fanger elevernes opmærksomhed. Ifølge flere ungdomsuddannelsesledere distancerer eleverne på ungdomsuddannelserne sig meget fra folkeskolen, og formidlingen lykkes kun, når formidleren er direkte elevinvolverende, har oplevet omvæltninger på egen krop, eller er kendt blandt de unge.

Tabel 11 Støttebehov/behov for hjælp i forbindelse med indførelse af nye sundhedstiltag, blandt 372 ungdomsuddannelser, efterår 2005

Behov for hjælp/ støtte ifm. indførelse af nye sundhedstiltag	Erhvervsud- dannelser (eud)		Produktions- skoler (prod)		Handels- skoler (hs)		Gymnasier /HF (gym)		I alt	
	% af eud	% af var.	% af prod.	% af var.	% af hs	% af var.	% af gym.	% af var.	N	%
Gæstelærer- tilbud	43	23	57	25	45	16	57	36	193	52
Undervisnings- materialer	43	31	35	20	47	21	35	28	148	40
Idrætsfaciliteter	36	31	24	17	41	23	39	29	120	32
Flere lærerres- sourcer	24	22	35	27	27	16	33	35	113	30
Konsulentbistand	29	27	30	24	24	15	31	34	110	30
Hjælpeværktøjer f.eks. internetsider	14	22	22	27	9	9	24	42	69	19
Lovkrav	14	23	12	15	17	17	24	45	65	17
Udstyr f.eks. cykler	12	21	20	29	6	7	21	43	58	16
Særlige valgfag med fokus på de unges trivsel	16	32	12	18	21	26	11	24	54	15

Undervisningsmaterialer

Som det fremgår af tabel 11, er den næstmest efterspurgte form for hjælp eller støtte undervisningsmateriale, idet to ud af fem ungdomsuddannelser i forbindelse med indførelsen af nye sundhedstiltag har brug for undervisningsmateriale. Handelsskolerne med 47 % og erhvervsuddannelserne med 43 % er dem, der i størst udstrækning efterspørger undervisningsmateriale, hvor produktionsskoler og gymnasier/HF – begge med 35 % - i mindre grad efterspørger undervisningsmateriale. Det kan tages som udtryk for, at gymnasier/HF og produktionsskoler, som beskrevet i afsnit 2.1, er bedre rustede til at

varetage sundhedsrelaterede undervisningsopgaver. Dels fordi gymnasier/HF har idræt og biologi på skoleskemaet, dels fordi produktionsskoler som en integreret del af skoledriften har fokus på de unges trivsel, stoffer, kost, personlig pleje mm.

24 % af produktionsskolerne, 20 % af handelsskolerne, 10 % af erhvervsuddannelserne og 7 % af gymnasier/HF efterlyser et idékatalog med inspiration og den nyeste viden om kost, motion og trivsel, som de kan bruge til at motivere eleverne til at leve sundt, røgfrit, stoffrit. Konkret efterspørger skolerne også hjælp til at lave sund mad, som de unge faktisk vil købe i kantinerne og kom-i-gang-materiale om sundhed, kost og rygestop.

Enkelte produktionsskoler efterspørger undervisningsmateriale, målrettet deres elevgruppe. Materialet skal således henvende sig til 16 – 20-årige unge, der ikke er bogligt stærke, og det skal være rigt og alderssvarende illustreret.

En mere overskuelig og operationaliserbar kostpyramide, som umiddelbart kan implementeres i kantinedriften på ungdomsuddannelser, efterspørges af få skoler.

Idrætsfaciliteter

Hver tredje ungdomsuddannelse mangler idrætsfaciliteter. To ud af fem handelsskoler og gymnasier/HF, godt en tredjedel af produktionsskolerne og en fjerdedel af produktionsskolerne mangler idrætsfaciliteter. En del gymnasier/HF svarer, at de mangler idrætsfaciliteter, fordi de idrætsanlæg, de har, trænger til en grundig renovering og opgradering, tillige med at mange gymnasier/HF af økonomiske årsager ikke har vedligeholdt deres idrætsanlæg i tilstrækkeligt omfang.

Flere lærerressourcer

Knap hver tredje ungdomsuddannelse efterspørger lærerressourcer i forbindelse med indførelsen af nye sundhedstiltag. Størst efterspørgsel er der blandt produktionsskolerne, hvor 35 % svarer ja, og mindst efterspørgsel er der blandt erhvervsuddannelserne, hvor 24 % svarer, at de har brug for flere lærerressourcer, i fald flere sundhedstiltag skal indføres.

Konsulentbistand

Knap hver tredje ungdomsuddannelse kan bruge bistand fra konsulenter i forbindelse med indførelsen af nye sundhedstiltag. Enkelte erhvervsuddannelser efterspørger eksplicit rådgivning fra konsulenter "i kød og blod" i modsætning til papirmateriale, som samler støv på hylderne, og som derfor ikke finder anvendelse, og to gymnasier ønsker konsulentbistand i forhold til rusmidler. Konkret efterspørges ekspertise omkring hvordan man griber livsstilssamtaler an i forhold til overvægtige, samt motiverer overvægtige til at ændre livsstil.

Hjælpeværktøjer

Hver femte ungdomsuddannelse efterspørger i forbindelse med indførelsen af nye sundhedstiltag hjælpeværktøjer, for eksempel internetsider. 24 % af gymnasier/HF, 22 % af produktionsskolerne, 14 % af erhvervsuddannelserne og 9 % af handelsskolerne har interesse i hjælpeværktøjer eller internetsider.

Mange ungdomsuddannelser giver udtryk for bekymring over de unges forbrug af rusmidler, og at de ikke ved, hvordan de skal håndtere de unges omgang med rygning, alkohol og stoffer. Der spores således et behov for rådgivning, undervisningsmaterialer, kurser, konsulentbistand eller andre hjælpeværktøjer, der kan klæde ungdomsuddannelserne på til dels at forebygge stofmisbrug, dels at spore et eventuelt stofmisbrug hos en elev.

Lovkrav

17 % af ungdomsuddannelserne – flest blandt gymnasier/HF og færrest blandt erhvervsuddannelserne – har i forbindelse med indførelsen af nye sundhedstiltag brug for lovkrav. Ønskerne om lovkrav vedrører mange aspekter ved sundhed, og lyder for eksempel på: Forbud mod sodavandsautomater, forbud mod rygning på alle offentlige steder, enslydende forbud og forholdsregler i forhold til stoffer og alkohol på ungdomsuddannelser, idræt på skemaet for alle børn og unge fra folkeskole til og med ungdomsuddannelse, genindførelse af idræt som valgfag på erhvervsuddannelser, samt ønske om ernæringsrigtig (gratis) kost til alle børn og unge fra vuggestue til ungdomsuddannelse. Et enkelt gymnasium ytrer ønske om muligheden for at kunne give motion for som lektie.

Udstyr

Som det fremgår af tabel 11 ytrer 16 % af ungdomsuddannelserne, at de har brug for udstyr (cykler, udstyr til biologiundervisningen, remedier til kantinen mm.) i forbindelse med indførelsen af nye sundhedstiltag. Hvert femte gymnasium/HF og produktionsskole, godt hver tiende erhvervsuddannelse og ca. én ud af tyve handelsskoler efterspørger udstyr.

For eksempel nævner 2 % af gymnasier/HF, at de kan bruge fedtmålere og kaloriemetere i undervisningen.

Særlige valgfag med fokus på de unges trivsel

Den form for hjælp eller støtte, der er mindst efterspørgsel efter, er særlige valgfag med fokus på de unges trivsel, hvor kun 15 % af ungdomsuddannelserne kan bruge et særligt valgfag, der har fokus på de unges trivsel. 21 % af handelsskolerne, 16 % af erhvervsuddannelser og blot 12 % af produktionsskolerne og 11 % af gymnasier/HF efterspørger et sådant valgfag. Den lave andel af gymnasier/HF og produktionsskoler kan skyldes, at de i forvejen er de ungdomsuddannelser, der har flest timer på skemaet, hvor de unges trivsel og sundhed inddrages. Flere gymnasier/HF giver udtryk for, at de ikke mener det er muligt inden for den gældende undervisningsbekendtgørelse, at indføre et sådant valgfag, og er således utilbøjelige til at ville ønske et sådant.

7 Muligheder og barrierer i forhold til at styrke den fremtidige indsats

Kommunalreformen

I forbindelse med kommunalreformen samles ungdomsuddannelser, korte- og mellemlange videregående uddannelser samt voksenuddannelser pr. 1. januar 2007 under Undervisningsministeriet som selvejende institutioner. Amtslige institutioner som gymnasier/hf, VUC, SOSU-skoler og sygepleje- og radiografiskoler overgår også til statsligt selveje med taxameterfinansiering.

Overgangen til status af selvejende institution vil muligvis medføre en forringelse af nogle skolars økonomi, og det kan tænkes at, at nogle skoler som følge heraf vil give sund mad i kantinen og fysisk aktivitet lavere prioritet.

Barrierer og muligheder

Fysisk aktivitet og idrætsfaciliteter

Primært erhvervsuddannelser og handelsskoler, men også produktionsskoler og gymnasier mangler idrætsfaciliteter eller forbedring af disse. Det bevirker, at mange tekniske skoler og handelsskoler har vanskeligt ved dels at tilrettelægge idrætshold, dels at rekruttere elever, der er villige til at transportere sig selv til de lejede eller lånte idrætsfaciliteter. Mange skoler, som lejer sig ind på kommunale eller gymnasiers idrætsanlæg giver udtryk for, at det er (for) dyrt at leje sig ind, og også besværligt, fordi lejeordningen dels begrænser tidsrummene, hvor anlæggene kan bruges, dels skal der regnes med transporttid til og fra de lejede idrætsanlæg, som ofte ligger et stykke væk fra de tekniske skoler, handelsskolerne og produktionsskolerne. Produktionsskolerne er mere tilbøjelige til at benytte naturen og udendørsarealerne til deres fysiske aktiviteter.

De skoler, der tilbyder frivillig idræt efter skoler oplyser, at det oftest er de elever, der i forvejen dyrker megen idræt, der vælger den frivillige idræt, og at man ikke med dette tilbud rammer de fysisk inaktive.

Opføringen af flere idrætsanlæg og idrætshaller i ungdomsuddannelsernes nærhed samt mere fordelagtige lejevilkår af de eksisterende anlæg og haller vil fremme mulighederne for mere idræt på skemaet på erhvervsuddannelser, handelsskoler og produktionsskoler.

Indførelsen af obligatorisk idræts- og sundhedsrelateret undervisning for elever på alle ungdomsuddannelser vil have den største og bredeste effekt på ungdomsuddannelseselevers sundhed, fordi man derved omgår muligheden for fravalg, og sikrer, at alle deltager. Muligheden for at give lektier for i idræt, i form af fysisk aktivitet, vil yderligere fremme den gavnlige effekt for de elever, der har idræt på skemaet.

Kost

Mange skoler giver udtryk for frustration i relation til at kunne påvirke de unges valg mht. kost og fysisk aktivitet, hvor de unge på trods af oplysning om sunde vaners gavnlige

effekter ofte vælger det usunde. Konkret kommer det til udtryk i forhold til udbuddet af mad i kantinen, hvor elevrepræsentanter for eksempel på gymnasier/HF sidder med i kantineudvalg, og således er medbestemmende i relation til, hvilke typer madvarer, snacks og drikkevarer der sælges i kantinen og eventuelle automater.

Forudsat skolerne kan garanteres en form for støtteordning, i fald det medfører underskud i kantinens drift, vil en fjernelse af fast food, sodavand, slik og usunde snacks fra kantinernes udsalg ideelt set bevirke sundere ernæring for ungdomsuddannelsernes elever.

En obligatorisk ernæringsrigtig kostordning for alle elever på ungdomsuddannelser vil ideelt set få en afgørende effekt på elevernes sundhed. Det forudsætter imidlertid, at eleverne hverken fravælger kostordningen, eller substituerer til andre indkøbsmuligheder.

Formidling

Det kan være vanskeligt at fange de unges opmærksomhed omkring sundhedsrelaterede emner såsom seksuelt overførte sygdomme, sund kost, motion og rusmidler.

Foredragsholdere og formidlere af sundhedsrelaterede emner skal formå at inddrage og involvere de unge på deres præmisser, og matche deres forudsætninger. Den personlige historie og kendte idrætsnavne nævnes som en metode, der ofte fænger og påvirker de unge.

Generelt

Mange skoler giver udtryk for, at de selv vil være i stand til at tilrettelægge eventuelle yderligere sundheds- og idrætsundervisningsforløb, men at det for mange forudsætter, at det følges af gæstelærere, undervisningsmaterialer, idékataloger og gerne økonomiske midler, såfremt der til varetagelse af opgaven, skal ansættes sundhedsskyndige undervisere.

Det generelle indtryk er, at en dårlig økonomi vanskeliggør initiativer vedrørende sundhed. Kombineres en dårlig økonomisk situation med en ledelse, der ikke betragter det som en af sine opgaver, at varetage elevernes sundhed, samt et fravær af ildsjæle på området, forringes sandsynligheden for forekomsten af sundhedstiltag yderligere.

En øremærkning af ressourcer til sundhedsrelaterede aktiviteter og tiltag på alle ungdomsuddannelser vil kunne få en afgørende virkning på forekomsten af disse, og stille ungdomsuddannelserne mere jævnbyrdigt, eftersom de fleste skoler giver udtryk for, at de vil gøre deres yderste for at efterkomme eventuelle regler på området.

Der hersker ingen tvivl om, at gymnasie- og HF-eleverne er de mest begunstigede, hvad angår sundhedsundervisning og obligatorisk fysisk aktivitet. For dem, som det også er for handelsskolerne og i mindre grad for erhvervsuddannelserne, er viden om sundhed og sund livsstil hovedsagligt en disciplin, som eleverne bør sætte sig ind i og mestre for deres egen skyld. Det umiddelbart mest oplagte indsatsområde for gymnasier/HF vil være en opgradering af udbuddet i gymnasiers kantiner.

Produktionsskolerne er den skoletype, der manifest har mest fokus på elevernes sundhed, og som oplyser, at større kropsbevidsthed samt viden om sund livsstil er formålene med

deres tiltag, eftersom det at kunne varetage sin egen sundhed er en forudsætning for, at deres elever kommer videre i ungdomsuddannelsessystemet.

Generelt tager produktionsskolerne kost, motions-, overvægts-, misbrugs- og livsstilsrelaterede problemstillinger op løbende, eftersom håndtering af disse problemstillinger er en integreret del af produktionsskoledriften.

På trods af den store indsats på området, vil undervisningsmateriale, målrettet denne elevgruppe, fremme muligheden for, at eleverne får et udbytte, de kan omsætte i deres dagligdag.

3 % af handelsskolerne udtrykker forhåbninger om, at det nye sundhedsfag vil virke som løftestang for yderligere sundhedstiltag på handelsskolerne, og der spores generelt velvilje i forhold til at udbygge den sundhedsrelaterede undervisning, gerne i form af fysisk aktivitet. Handelsskolerne var, indtil det nye sundhedsfag kom på banen i efteråret 2005, generelt betragtet, ikke tunet til at varetage sundhedsundervisning, men har tilsyneladende løftet opgaven med stor ildhu. Ikke desto mindre er det overordnede indtryk, at den afgørende barriere for såvel handelsskolerne som for erhvervsuddannelserne er, at de ikke har obligatorisk idræt på skemaet. Manglende idrætsfaciliteter kan der kompenseres for, idet idrætshaller kan lejes, men det kun for en begrænset periode, eftersom lang transporttid og idræt i ydertimerne bevirker, at færre elever vælger faget, medmindre det er obligatorisk.

3 % af handelsskolerne og erhvervsuddannelserne giver udtryk for, at de ikke vil føre sundhedspolitik i forhold til eleverne, at elevernes sundhed ikke er skolernes bord, samt at der ikke er behov for yderligere sundhedstiltag på deres skoler. Den indstilling kan skyldes, at eleverne umiddelbart selv forvalter deres sundhed på fornuftig vis, eller den kan skyldes modvilje fra ledelsens side til at varetage denne opgave. Dette mindretal af skoler vil sandsynligvis gå noget modstræbende til eventuelle sundhedsopgaver og have ekstra behov for bistand, men vil naturligvis varetage dem, såfremt de bliver pålagt.

8 Konklusion

Afgørende determinanter for omfang af samt typer af sundhedstiltag er de enkelte ungdomsuddannelsers undervisningsbekendtgørelser og undervisningsvejledninger, som varierer meget med hensyn til idræt og andre sundhedsrelaterede obligatoriske og valgfri fag. Øvrige determinanter for omfanget af tiltag er den enkelte skoles ledelses indstilling til, om elevernes sundhed er deres anliggende, tilstedeværelsen af ildsjæle på skolen, den aktuelle elevgruppe, og konkrete tilbud fra andre aktører, for eksempel amtet.

Der er sundhedstiltag på samtlige af de adspurgte ungdomsuddannelser med undtagelse af fem erhvervsuddannelser.

Ud fra en overordnet betragtning er de adspurgte sundhedstiltag mest udbredt på gymnasier/HF og produktionsskoler, hvor produktionsskolerne har den tungeste gruppe af unge, som ofte har behov for undervisning i alt fra personlig pleje til dansk. Dernæst kommer handelsskolerne og mindst udbredt er sundhedstiltagene på erhvervsuddannelserne. Den mest markante forskel finder man ved tiltag, der vedrører fysisk aktivitet, som, i kraft af gymnasiernes og HF's undervisningsbekendtgørelser, er mest udbredt på først og fremmest gymnasier/HF, dernæst på produktionsskoler.

Af sundhedsfremmende og forebyggende interventioner er ændring af skolekantinernes varesortiment i retning af en mere sund linje, således at de usunde varer i større eller mindre omfang fjernes fra kantinens udsalg, meget anvendt. En anden udbredt intervention er, at have sundhedselementet, eksempelvis idræt eller anden valgfri form for fysisk aktivitet, med i undervisningssammenhæng. Totalt rygeforbud eller meget begrænset rygeadgang er, ligesom fjernelse af eller begrænsning af salget af sodavand samt sodavandsautomater, i flere tilfælde kombineret med opstilling af vandautomater, også anvendte interventioner.

Undersøgelsen viser tegn på, at idræt eller fysisk aktivitet gennemføres bedst som en del af undervisningen, idet langt flest elever deltager i fysisk aktivitet, når det er obligatorisk og er skemasat. Gymnasier/HF, som tilbyder frivillig idræt efter skoletid, giver udtryk for, at de elever, der deltager, er de elever, der i forvejen dyrker megen idræt.

De primære barrierer i forhold til indførelse af flere sundhedsaktiviteter er manglende idræt på skoleskemaet, manglende sundhedsundervisning, manglende idrætsfaciliteter, samt, i nogle tilfælde, manglende viden fra ledelsens side om, hvordan sundhed, sund livsstil og vægttab skal gribes an over for eleverne, som selv bestemmer, hvad og hvordan de vil bruge deres penge og fritid. En anden vigtig faktor er således skolernes formåen udi at formidle de sundhedsfremmende og forebyggende budskaber i undervisningen på en sådan måde, at de fanger elevernes opmærksomhed, så eleverne kan omsætte den opnåede viden i deres dagligdag.

Der er samlet set ydret behov for hjælp eller støtte i form af gæstelærere, undervisningsmaterialer, konsulentbistand, og idékatalog til både kost, fysisk aktivitet og rusmiddelområdet. Såfremt der formidles gæstelærere, skal de fortrinsvis kunne tale de unges sprog og gerne være rollemodeller, der selv har prøvet det, de taler om. Det er

afgørende for at eleverne vil høre efter. Eleverne distancerer sig meget fra folkeskolens måde at behandle eleverne på.

Der efterspørges dog også undervisningsmateriale, som henvender sig til den særlige gruppe af elever, der går på produktionsskole, som har et helt særligt behov for formidling om sund livsstil, og som samtidig ofte ikke er alderssvarende mht. læsefærdigheder. Materialet til den gruppe unge skal således være rigt illustreret og letlæseligt – både til de almene fag og til sundhedsfag.

Det emne, der overordnet set bekymrer skolerne mest mht. elevernes sundhed, er rusmidler: Alkohol og stoffer. Det er samtidig det område skolerne giver udtryk for at være mest fاملende i forhold til, dels fordi indtagelsen af euforiserende stoffer er vanskeligt at konstatere, dels fordi formaninger om stoffer og alkohol ikke virker efter hensigten.

Det generelle holdningsindtryk er, at ledelserne på ungdomsuddannelserne er opmærksomme på elevernes sundhed og trivsel, forstået således, at de har gjort sig indtryk af elevernes adfærd hvad angår kost, motion, rygning og rusmidler, hvor produktionsskolerne er de, der er mest opmærksomme.

Unge mennesker i dag har mange penge mellem hænderne. De får ofte SU, de bor hjemme, har fritidsjobs og har således i mange tilfælde et stort rådighedsbeløb hver måned, som de kan "solde for". Når man har forholdsvis mange penge, kan det være fristende at købe slik, chips, sodavand mm., som man i princippet er afskåret fra at købe, hvis man ikke har nogen penge at bruge på sig selv. Og har man ydermere erhvervsarbejde efter skoletid, mindsker det sandsynligheden for at man prioriterer at dyrke sport, medmindre forældrene tilskynder dertil.

Kommer man fra en familie, der ikke har gjort sig erfaringer med sund livsstil, og mangler man dertil rollemodeller samt viden om sund livsstil og eventuelle konsekvenser af usund livsstil, er man ekstra ringe stillet, hvilket ofte kendetegner eleverne på erhvervsuddannelserne og produktionsskolerne.

9 Perspektivering

Undersøgelsen giver anledning til at formode, at karakteristika, gældende for voksne socialgrupper, umiddelbart også er gældende for de unge: Jo længere uddannelse, jo mere tilbøjelig til at forvalte de oplysninger, der kommer om sund livsstil, og dermed varetage sin egen sundhed.

Undersøgelsen giver ydermere anledning til at formode, at lovgivning omkring sundhedsfremme og forebyggelse på ungdomsuddannelserne, der ensarter regler for alle ungdomsuddannelser, er den metode, der umiddelbart vil have størst effekt på flest unges sundhed. Den nuværende skævhed følger efter alt at dømme de unge ind i voksenlivet, og vil kun kunne mindskes, hvis de unge sikres ensartet undervisning på området.

Obligatorisk idræt og sundhedsundervisning på skemaet for alle elever på ungdomsuddannelser forudsætter først og fremmest flere idrætsfaciliteter, men også ansættelse af sundhedskyndige undervisere eller efteruddannelse af andre undervisere, så de kan varetage opgaven. Indførelsen af det nye sundhedsfag på handelsskoler viser umiddelbart tydelige tegn på, at ungdomsuddannelserne er i stand til og villige til, at påtage sig nye opgaver inden for sundhedsområdet, såfremt de bliver pålagt i form af regler.

10 Referencer

Balvig, Flemming, Holmberg, Lars og Sørensen, Anne-Stina (2005). *Ringstedforsøget – Livsstil og forebyggelse i lokalsamfundet*. Jurist- og Økonomforbundets forlag

Jensen, Bjarne Bruun og Jensen, Bente (2005). *Unge tanker om ulighed, sundhed og handling for sundhed*. Danmarks Pædagogiske Universitets Forlag

Kræftens Bekæmpelse og Sundhedsstyrelsen (2004). *Fysisk aktivitet i dagligdagen blandt 16-20-årige i Danmark (2004)*

Kræftens Bekæmpelse og Sundhedsstyrelsen (2005). *Unge livsstil og dagligdag 2004. MULD-rapport nr. 5*

Bilag

Bilag 1: Interviewguide til "sundhedsaktiviteter på ungdomsuddannelserne".

Skole, der kontaktes:

Kontaktperson:

Introduktion

Goddag, jeg ringer fra Århus Kommunes Sundhedsråd, som varetager en undersøgelse af sundhedsaktiviteter på ungdomsuddannelserne for Sund By Netværket. I den forbindelse er vi i gang med at kontakte alle ungdomsuddannelser i Danmark, og det har stor betydning for de fremtidige indsatser, at I vil bidrage til undersøgelsen. Jeres svar vil naturligvis blive behandlet anonymt.

1. Vi ringer til jer, for at høre om I på skolen har haft, har eller planlægger nogle aktiviteter, der handler om sundhed for eleverne f.eks. inden for emnerne rygning, alkohol, mad, motion, narkotiske stoffer, trivsel el. andet. Det kan f.eks. være som en del af undervisningen, events, særlige valgfag, gæsteundervisere, tema på personalemøder el. lign.

Hvis ”**ja**” efterspørges den person, der er ansvarlig for tiltaget, og resten af spørgeguiden gennemgås. Hvis ”nej” spørges der om *skolebaggrundsdata* og begrundelser for ingen tiltag, hvorefter der springes til afslutningen på side 5.

Hvis ”**nej**” spørges til: Hvilken/hvilke grunde er der til, at I ikke har igangsat nogen aktiviteter?

- I uddannelsen indgår hård fysisk aktivitet, f.eks. træfældning
- Manglende motivation blandt lærerne
- Manglende motivation blandt eleverne
- Manglende tid
- Ikke en del af vores arbejde
- Vi synes ikke, det er vores rolle at tage ansvaret for de unges sundhed
- Vi har prøvet – men det er for svært
- Vi har ingen lærerkræfter, som kunne være ildsjæle for tiltag
- Vi har ikke midler
- Vi mangler undervisningsmaterialer
- Vi mangler aktiviteter, som ikke kræver så meget at gennemføre
- Vi synes ikke sundhed er et problem
- Vi har ikke en organisation, som kan beslutte at vi skal lave tiltag
- Beslutningsvejene er for komplekse før vi evt. kan komme i gang
- Andet? Hvad?

Det i 2005 jf. bekendtgørelse indførte sundhedsfag

Har 1 Har haft 2 Planlægger 3 nej 4

Sport-endsagsarrangementer: Motionsløb, fodboldturneringer, sportsdag

Har 1 Har haft 2 Planlægger 3 nej 4

Sport – tilbud om sport efter skoletid, f.eks. i samarbejde med idrætsforening

Har 1 Har haft 2 Planlægger 3 nej 4

Koldtvandsautomat opstillet - gratis

Har 1 Har haft 2 Planlægger 3 nej 4

Fast kost-tiltag f.eks. sund linje i kantinen

Har 1 Har haft 2 Planlægger 3 nej 4

Projekt-kost-tiltag f.eks. morgenmad for eleverne

Har 1 Har haft 2 Planlægger 3 nej 4

Enkelt-tiltag f.eks. foredrag om misbrug, alkohol, stoffer

Har 1 Har haft 2 Planlægger 3 nej 4

Et eller flere fag, der indeholder sundhed, f.eks. idræt som valgfag (ikke obligatorisk)

Har 1 Har haft 2 Planlægger 3 nej 4

Sundhedspolitikker ud over de lovpligtige rygepolitikker f.eks. rygeforbud på skolen

Har 1 Har haft 2 Planlægger 3 nej 4

Alkoholpolitik til fester

Har 1 Har haft 2 Planlægger 3 nej 4

Andet

Har 1 Har haft 2 Planlægger 3 nej 4

Skolebaggrundsdata (besvares uanset om skolen har tiltag eller ej ved den første telefonkontakt)

2. Hvor mange elever går der på skolen? **antal**
3. Hvor mange lærere er fast tilknyttet skolen?
4. Hvad er elevernes alder?
5. Hvordan er kønsfordelingen? **procentdel**
6. Hvor mange af eleverne er af anden etnisk herkomst end dansk? **procentdel**

(hvis ingen tiltag; direkte til afslutning side 4)

Hvis ja (spørgsmålene gennemgås for hvert enkelt tiltag)

7. Hvad er titlen på tiltaget?
8. Hvornår startede tiltaget? **årstal**
9. Hvad er/var tidsrammen? **år/måneder/uger el. fast tiltag**
10. Hvordan fik I idéen til det? Hvem fik idéen til det?

- Profilerings
- Efterspørgsel blandt eleverne
- Trivselsundersøgelse blandt eleverne
- Invitation/initiativ fra amt/stat
- Økonomisk pga. elevfastholdelse
- Økonomisk pga. mulige støttekroner
- Ønske om sundhedsfremme
- Ildsjæl på skolen
- Henvendelse fra organisation

11. Hvad er/var den økonomiske ramme?

12. Hvad skal tiltaget ændre – hvad er formålet?

13. Hvad er indeholdt i tiltaget? – antal timer / mødegange / indhold

14. Hvem er målgruppen?

- Alle elever
- Bestemte årgange
- Alder
- Køn
- Bestemte socialklasser
- Anden etnisk baggrund end dansk
- Andet

15. Er der særlige kriterier, som skal opfyldes for at deltage? Hvis "ja": Hvilke?

- Overvægtig
- Dårlig fysisk form
- Ryger
- Misbruger
- Psykisk belastede
- Alle kan deltage
- Andet

16. Hvem står for den praktiske gennemførelse?

17. Hvem på skolen er ansvarlig for tiltaget?

18. Hvornår synes I tiltaget er lykkedes?

- Antal deltagere der gennemfører/deltager i tiltaget
- Effekt af tiltaget
- Øget tilfredshed fra elevernes side / trivselsundersøgelse
- Øget kropsbevidsthed og sundhedsbevidsthed blandt deltagerne

- Andet

19. Er der planlagt en forankring af tiltaget/er tiltaget forankret?

20. Hvis ”nej”: Hvorfor blev/bliver tiltaget ikke forankret?

- Økonomi
- Manglende deltagelse
- Andet

Evaluering

21. Foreligger der/er der planlagt en evaluering og afrapportering?

22. Hvis ”ja” til tiltag, der har fokus på kost og fysisk aktivitet: Må vi kontakte jer pr. brev for en tilsendelse af jeres projektbeskrivelse og evt. evaluering? (Det tilsendte brev vil indeholde tak etc. samt en information/erklæring om brug af projektbeskrivelsen i rapporten – ikke anonymt)

Fremtidige indsatser:

Hvis I planlægger nye indsatser, hvilken hjælp og støtte ville I evt. have brug for?

- Undervisningsmaterialer
- Flere lærerressourcer
- Tilbud om gæstelærer
- Særlige valgfag med fokus på de unges trivsel
- Udstyr f.eks. kondicykler
- Idrætsfaciliteter
- Hjælpeværktøjer f.eks. internetsider mv.
- Lovkrav
- Konsulentbistand
- Andet

Afslutning

Mange tak for din deltagelse.

Vi forventer at undersøgelsen og afrapporteringen er gennemført ultimo 2005, hvorefter den vil indgå i Sund By Netværkets publikationer, og vil være at finde på Sund By Netværkets hjemmeside.